

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

3/2008

číslo 81

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah:

1. ÚVODNÍ POZNÁMKA	2
2. HLAVNÍ MATERIÁLY	3
FINANCIALIZACE PŘED GLOBALIZACÍ? (TIBOR VAŠKO)	3
TŘETÍ ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA A TŘETÍ ODBOJ (ZDENĚK TRINKEWITZ)	7
FORMY A ROZSAH MEZINÁRODNÍ MIGRACE (STANISLAV HECZKO).....	9
3. RECENZE A OHLASY	13
DIMENZE DÍLA VIKTORA SUVOROVA A JEHO PŘÍNOS (JAROSLAV ŠETEK).....	13
<i>Exaktnost strategických záměrů vzdělávací politiky pracovníků ve státní správě (Pavel Širůček)....</i>	<i>15</i>
4. DISKUSNÍ MATERIÁLY	16
SPEKULATIVNÍ REDISTRIBUČNÍ SYSTÉMY (J. P. KROUPA)	16
5. PŘÍLOHA: Z TEORIE REDISTRIBUČNÍCH SYSTÉMŮ	21
TEORIE REDISTRIBUČNÍCH SYSTÉMŮ A „DEKÓDOVÁNÍ“ REALITY (RADIM VALEČÍK)	21

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valenčík

jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Vladimír Prorok

e-mail: prorok@vse.cz

Pavel Širůček

e-mail: sirucek@vse.cz

Radim Valenčík (224933149)

e-mail: valencik@cbbox.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16

110 00 Praha 1

tel.: 224933149

e-mail: valencik@cbbox.cz

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 120 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at:

<http://valencik.cz/marathon>

E-mail contact: valencik@cbox.cz

Do rukou se vám dostává časopis Marathon 3/2008. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Zatím je časopis šířen finančně nenáročnými formami - několik xerokopií, prostřednictvím disket, zasílán prostřednictvím fax modemu, prostřednictvím sítě INTERNET (<http://valencik.cz/marathon>).

- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (4/2008) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. července 2008.

- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.

- Kontaktní spojení, na kterém lze získat podrobnější informace o časopisu, vyjádřit připomínky, zaslat příspěvek apod., je (prozatím) prostřednictvím domácího telefonu: 224933149 (R. Valenčík).

- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@cbox.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR, na vyžádání je distribuován užšímu okruhu čtenářů v běžné časopisecké podobě, je rovněž k dispozici v Národní knihovně v Praze Klementinu.

- V časopisu jsou uveřejňovány materiály vzniklé při řešení projektu GA ČR Investování do sociálního kapitálu a efektivnost (402/06/1357).

- Od počátku roku 2006 je Marathon vybaven redakčním systémem, prostřednictvím kterého lze zveřejňovat příspěvky a reagovat na již uveřejněné příspěvky.

- Příspěvky uveřejňujeme vždy recenzované a včetně recenze (příp. ohlasu).

1. Úvodní poznámka

V tomto čísle si pozornost zaslouží dva materiály, které se sešly z různých koutů světa, ale zabývají se velmi obdobnou myšlenkou, kterou lze (možná sice s velkým zjednodušením, ale na druhé straně velmi přesně) formulovat přibližně takto: Jakým způsobem je „tunelován“ současný svět? Jedná se o příspěvek T. Vaško Financionalizace před globalizací? a J. P. Kroupy Spekulativní redistribuční systémy (který je dokončením materiálu z předcházejícího čísla). První je uveřejněn hned na začátku, druhý jsme zařadili do diskusní části. Oba přinášejí velmi bohatý materiál, který by nepochybně stál za další zpracování. Podstatnou část pak tvoří příloha, která je věnována metodologickým otázkám vzniklým v souvislosti s rozpracováním teorie redistribučních systémů, jejímž autorem je R. Valenčík. Navazuje na materiál publikovaný ve Zvláštním čísle Marathonu 2007. A určitým způsobem se rovněž pokouší dát odpověď na otázku, jakým způsobem je „tunelován“ současný svět. Ostatní materiály jsou věnovány širokému spektru dalších problémů.

2. Hlavní materiály

Financionalizace před globalizací?

Tibor Vaško

„Mezinárodní bankéři smetli státníky, politiky, žurnalisty a právníky na jednu stranu a vydali své příkazy velitelským tónem absolutních monarchů“.

(V roce 1919, po podepsání paktu ve Versailles a St. Germain, řekl britský předseda vlády Lloyd George.)

Přinejmenším dvě století existuje podezření, že peníze a ti jež s nimi nakládají mají velkou a snadno zneužitelnou moc. Důkazem je názor amerického prezidenta z počátku devatenáctého století:

„Když americký lid někdy dovolí aby soukromé banky řídily emisi měny, nejprve inflací, pak deflací, banky a korporace, které kolem nich vyrostou zbaví lidi veškerého majetku až jejich děti se vzbudí bez domova v zemi, kterou jejich otcové dobyli“.

(Thomas Jefferson, 1809)

Ale již předtím, v roce 1770 Sir William Pitt ve sněmovně lordů řekl: *Něco je za trůnem většího než je sám král*“. Od té doby se „peněžoměncí“ v Bank of England přezdívali „moc zpoza trůnu“.

To nebereme v úvahu již biblické události, kdy Ježíš použil násilí jen jedinkrát v životě a to proti peněžoměncům, předchůdcům dnešních bankéřů.

Práce, dnes bychom mohli říci „finančního sektoru“, probíhala obvykle bez zájmu veřejnosti, o to se stále stará promyšlená propagační a publikační politika tohoto sektoru. Tato syntetická selanka je však narušována v dobách velkých krizí, kdy veřejnost je zvána „k pokladně“ aby zaplatila ztráty, poté co ti co je způsobili, mají své mimořádné zisky již spolehlivě uloženy.

Zdá se, že nyní začíná podobné období, kdy miliardy, z peněz daňových poplatníků, jdou a půjdou na záchranu havarujících bank. Pro ilustraci uvedeme jen několik příkladů z poslední doby– *Northern Rock, IKB Deutsche Industrie Bank, Societé Générale*, apod. Klasický postup byl předveden v případě první banky. Dokud přinášela zisky, byla soukromá a majitelé zisk shrábli. Když začala být ztrátová, jí dočasně chtějí „znárodnit“, tj. dát na krk celé společnosti, aby zaplatila ztráty, jako se to dělalo po staletí. Z toho mnozí kritici současné společnosti odvozují, že privatizuje zisk, ale socializuje vyvolané negativní důsledky.

Přítom nyní celý, již historický proces, ovlivňují dvě věci:

- technický rozvoj informatiky, jež dovoluje pohodlně rozprostřít činnost na celou zeměkouli a
- neoliberalismus, jenž deregulací uvolnil pravidla pro tuto činnost.

To také vysvětluje proč např. německé banky ke svému údivu nedávno zjistily, že ve svých portfoliích, které nakoupily na Wall Streetu, mají také cenné papíry založené na aktivech (asset-based securities), konkrétně na hypotékách, jež majitelé nejsou s to splácet. Federální soudce USA ve státě Ohio (pan Boyko), kde majitelé hypoték bydleli, požadavky banky odmítl, protože tyto sub-prime hypotéky nakoupily v balíku stovek hypoték a tudíž neměly doklad, že právě tyto ohrožené hypotéky jim patří a tak jim nezbylo nic jiného než ztráty odepsat. Banky po celém světě odepisují miliardy. Ti co jim pochybné cenné papíry prodali se chechtají. Údajně v japonských bankách je takových hypoték za stovky miliónů dolarů. Tento proces popsal již před léty Hyman Minsky (Nobelova cena). Nazval to “credit crunch” doslova “drcení úvěrů”. Tento stav však vyvolává situaci, kdy banky se bojí půjčovat a investoři se bojí si půjčovat.

Financionalizace

„Kdo ovládá dodávky potravin, ovládá lidi, kdo ovládá energii, může ovládat celé kontinenty a kdo ovládá peníze, může ovládat svět.“

(Henry Kissinger)

Tyto skutečnosti přiměli vědce zkoumat co se to vlastně ve světě děje a to vyústilo v použití pojmu finacializace. Jde o rostoucí důležitost finančních trhů, finančních motivací, finančních institucí, finanční elity ve fungování hospodářství a jejich řídicích institucí jak na národní, tak na mezinárodní úrovni. (Epstein, 2002).

Finacializace začíná dominovat jak americké tak světové hospodářství a způsob jakým mezinárodní finanční instituce ovlivňují dráhu kapitalistického vývoje (Tabb, 2007) <http://jwsr.ucr.edu/volumes/vol13/Tabb-vol13n1.pdf>

Je to dle autorů "šedý kapitalismus", protože vlastnické vztahy a zodpovědnost se zeslabilly a jsou "rozmazané". Investoři pokládají společnost za náhodný svazek závazků a aktiv, jež jsou zde proto, aby byly reorganizovány za účelem maximalizace hodnoty pro akcionáře (Blackburn).

Duální charakter reality tohoto jevu jednak brání plnému pochopení, že finacializace staví podmínky, za kterých je hegemonie USA ohrožována ale také současně je procesem, kterým je hegemonie opětně potvrzována (Tabb).

Teritoriální prostor produkční ekonomiky USA se smršťuje v porovnání se světovou ekonomikou. V padesátých letech USA vyráběly 52 % světového HDP. Nyní je to polovina této hodnoty. A proto podobně jako hegemoniální mocnosti předtím, se za zenitem své globální posice USA snaží rozšířit finanční ovládnání okolního světa, aby docílila rentiérského důchodu z nových center akumulace (Tabb).

Geopolitická strategie mocností je také součástí finacializace, jež doufá kombinovat finanční dominanci s technologickou a vojenskou superioritou.

Triumf akcionářského kapitalismu v éře globálního neoliberalismu je důsledkem tlaku na firmy, aby vytěžily každý kousek nadhodnoty od zainteresovaných (stakeholders). To nutně vyvolává ekonomický prostor s pomalejším růstem a přerozdělováním nahoru. Někteří francouzští profesori (Dumenil, Lévy) se na to dívají takto: „*Neoliberalismus je výrazem znovu potvrzení moci důchodů a dědictví části dominantní třídy: nadřazené a aktivní frakce vlastníků (akcionářů a věřitelů), většinou oddělené od přímého řízení podniků, proto moc je soustředěna ve finančních institucích. Tento způsob vlastnictví kapitálu se odvolává na něco, co nazýváme finance. Nejedná se jen o resort financí, který zaznamenal růst svých důchodů a výsad v neoliberalismu. Podle této terminologie, neoliberalismus odpovídá znovu-ustavení přednosti financí, které byly dosti okleštěné od deprese třicátých let a během krize v 70 letech.*“

„The Economist“ napsal 23. února 2006, že v tomto ekonomicko-finančním prostoru zisky firem stoupají, i když ekonomiky stagnují, dochází k **rozpojení** "metabolizmu" firem a národního hospodářství – to je hlavní zdroj krize státu blahobytu a ne to co hlásají mainstreamová média. Jak se změnila situace od dob Davida Ricarda jež řekl: „*nic nepřispívá více k prosperitě a štěstí země jako vysoké zisky*“. Například nadnárodní koncerny v posledních dvou letech (2004-5 pozn. TV) zaznamenaly v Německu 100% nárůst výnosů z akcií, zatímco ekonomika Německa stagnovala. Podobně tyto výnosy činily v tuto dobu ve Francii 50%, v Japonsku 70% a v USA 35% („The Economist“, 23. února 2006). Dokonce se zdá, že čím větší zisk z akcií, tím menší růst domácí ekonomiky, zcela v rozporu s tvrzením slavného ekonoma D. Ricarda.

Krátká exkurze do dějin bankovníctví

„Dovolte mi vydávat a řídit národní měnu a já se nebudu starat o to, kdo píše zákony“.

(Mayer Amschel Bauer, později znám jako baron de Rothschild, 1790)

Chceme-li alespoň částečně pochopit co se dnes děje, je dobré se podívat na dějiny bankovníctví. I když v Číně byly papírové peníze použity v letech 618-907, jinde to bylo později. Kolem roku 1000 soukromí obchodníci v provincii Sechuan vydávali papírové peníze nazývané „jiao zi“. Protože docházelo k podvodům, v roce 1024 emise peněz převzala dynastie Song, jež první vydávala vládní papírové peníze. V Evropě první depositní banky vznikly v Benátkách v roce 1361, v Amsterdamu v roce 1609 a ve Švédsku v roce 1661, kdy byly vydány první bankovky v Evropě, ale bylo to až v Anglii, kde začala pozice bank nabývat dnešních rozměrů.

Vláda Anglie jako světové mocnosti začala na Threadneedle Street kde vznikla Bank of England. Do té doby prakticky neexistovala budova banky nikde na světě a bankéři byli jen zlatníci, kteří půjčovali peníze a pronajímali místnosti pro obchod.

„Velký třesk“ nastal v roce 1694 kdy „zlatníci“ oddlužili krále Anglie Williama z dluhů co si nadělal válkou s Francií a tím získali nebývalý respekt a moc. Stali se z nich bankéři a profitovali z ohromných objemů kreditu, za které ručilo největší impérium od dob Říma. Anglie by nezískala svoji moc a půjčovatelé peněz své zisky, kdyby král William neudělal s nimi Faustovskou dohodu v roce 1694, kdy oficiálně vznikla Bank of England, jež zajišťovala králi neomezený kredit na válku, výměnou za právo půjčovatelů emitovat na kreditu založené peníze. Pak se již půjčovatelé začali nazývat „bankéři“. Ujednáním s králem Williamem, bankéři dostali nejvýznamnějšího zákazníka: veřejné instituce a také právo razit peníze jménem krále. Lidé ukládali zlato a

stříbro ve vládou schválených bankách, jež dostaly právo dávat půjčky v objemu desetkrát větším, než uložené úspory a získávat úroky z těchto půjček. Banky tudíž tím vydělávají na půjčování peněz, jež ve skutečnosti nemají. Skutečným problémem není podvod, ale legalizace (legální kodifikace) podvodu.

Aby bylo možno platit úroky ze stále rostoucího kreditu, jež produkovala úvěrová ekonomika, ekonomika musela růst. Z toho vyplývá, že pokud ekonomika roste, je stabilita, když z nějakého důvodu přestane růst, platby se dostanou do potíží.

Nyní bankéři jsou mocnější než vlády (<http://www.survivethecrisis.com/>).

Počátkem XX století, žezlo globálního impéria začaly postupně přebírat USA. V roce 1913 tam vznikl Federal Reserve Board, s cílem aby zabránil krizím. Za 16 let po založení však vyvolal největší finanční krizi v dějinách. Nahradil totiž podobně jako Anglie před více než 200 léty, na **úsporách** založené peníze, penězi založenými na **kreditu** a do deseti let musel odepsat největší bublinu v dějinách. Půjčovali totiž ne desetkrát, ale rozpůjčily mnohem více než činily uložené úspory.

Moudrý Roosevelt, který tento „horký brambor“ (bublinu) zdědil věděl, že Wall Street a londýnské City jsou zkorumpované a spekulacemi dovedou podvázat zdravý vývoj hospodářství.

V úvodním projevu 4. března 1933 řekl, (parafrázujíc činy Ježíše Krista): *“Kupci utekli ze svých vysokých křesel v chrámu naší civilizace. Nyní můžeme chrám obnovit pro dávné pravdy. Rozsah této obnovy závisí od toho do jaké míry budeme aplikovat společenské hodnoty, šlechetnější než jen pouhý peněžní zisk“.*

Pověřil proto ihned dva kongresmany, Henryho Steagalla a Cartera Glasse vypracováním bankovních zákonů, které vešly ve známost jako The Emergency Banking Relief Act a Glass-Steagall Act (dále G-S) I a II.

- První zákon zkonfiskoval soukromníkům zlato. Potvrdil tak kdo ve skutečnosti vládne v zemi, tj. bankéři.
- První G-S zákon znovu předefinoval depozita a zahrnul do nich i vládní a komerční obligace. To byla změna oproti existující praxi.
- Druhý G-S zákon oddělil komerční a investiční bankovníctví. Investiční bankéři totiž měli tendenci proinvestovat i komerční depozita pokud se k nim dostali, proto zákon zakazoval, aby jedna banka byla činná současně jako obchodní, investiční a pojišťovací. Tento zákon pomáhal uskutečnit program Roosevelta známý jako New Deal.

Roosevelt tyto zákony podepsal 16. června 1933.

Wall Street pracoval 65 let, aby tyto zákony zlikvidoval a povedlo se mu to v r. 1999 za vlády presidenta Clintona, na příkaz investičních bankéřů.

Je vhodné poznamenat, že i jméno Federal Reserve Board (FRB) je podvod, protože tento úřad není ani federální, jeho jméno je v telefonním seznamu mezi soukromými podniky, není ani rezervní, ani board (správní rada). Je to kartel těchto 16 soukromých bank:

- 1 Citigroup Inc., New York, NY
- 2 J.P. Morgan Chase & Co. New York, NY
- 3 Bank of America Corporation Charlotte, NC
- 4 Wachovia Corporation, Charlotte, NC
- 5 Wells Fargo & Company, San Francisco, CA
- 6 Bank One Corporation, Chicago, IL
- 7 Taunus Corporation, New York, NY
- 8 Fleetboston Financial, Boston, MA
- 9 U.S. Bancorp, Minneapolis, MN
- 10 ABN Amro North American Holding Company, Chicago, IL
- 11 HSBC North America Inc., Buffalo, NY
- 12 Suntrust Banks, Inc., Atlanta, GA
- 13 National City Corporation, Cleveland, OH
- 14 The Bank of New York Company, Inc., New York, NY
- 15 Fifth Third Bancorp, Cincinnati, OH
- 16 BB&T Corporation

To je seznam bankovních institucí co tvoří FED, ale skuteční majitelé těchto soukromých institucí tvoří jiný seznam: <http://www.haloscan.com/comments/2777/article19401.htm>. A to:

Deset hlavních akcionářů FEDu:
 THE ROTHSCHILDS – LONDON
 THE ROTHSCHILDS – BERLIN
 THE LAZARD BROTHERS – PARIS

ISRAEL SEIFF – ITALY
 KUHN-LOEB COMPANY – GERMANY
 THE WARBURGS – AMSTERDAM
 THE WARBURGS – HAMBURG
 LEHMAN BROTHERS – NEW YORK
 GOLDMAN SACHS – NEW YORK
 THE ROCKEFELLERS – NEW YORK

Sít' vazeb těchto bank a jejich filiálek lze nalézt na - (<http://www.fdrs.org/rockefeller.html>).

Nespokojenost s prací FED stoupá a množí se návrhy je poslat "na smetiště dějin". Za mnohé návrhy pro ilustraci uvádím (<http://www.informationclearinghouse.info/article19401.htm>).

Nedávné turbulence

Kolaps dot.com bubliny v roce 2000, který byl větší než šok v roce 1929 a dále prasknutí japonské bubliny Nikkei v roce 1990, byly příležitostí řešit velkou hádanku ekonomů. Alan Greenspan, předseda FEDu, tenkrát zabránil, pomocí značného kreditu, poklesu optávky.

Letos však je jasné, že tento lék nefunguje. Greenspanův levný úvěr jen odsunul pokles vyvolaný dot.com krizí, ale současně vytvořil ještě větší bublinu v letech 2002-2006 - americkou bublinu nemovitostí, jež nyní hrozí prasknutím.

Je reálně nebezpečí, že postupné prasknutí dvou bublin za sebou by mohlo vyvolat jevy známé z třicátých let minulého století.

Banky na situaci reagovaly vývojem nových finančních produktů jež jednak obcházely pravidla, jednak zněla marketingově přijatelně, což v lačném trhovém prostoru mělo ohromné důsledky.

První produkt vznikl v roce 1997, když se bankéři společnosti J.P. Morgan koupali a popíjeli v Boca Raton, Florida, USA. Vzniklý produkt pojmenovali BISTRO (*Broad Index Secured Trust Offering*). Nyní trh s tímto produktem je již v objemu 12,4 bilionu dolarů.

Investiční banky, zabezpečovací fondy a další finanční aktéři emitovali, kupovali a prodávali podobné „exotické“ cenné papíry v hodnotách stovek miliard dolarů, jež byly zabezpečeny jinými cennými papíry, které zase byly založeny na platbách za vysoce rizikové hypotéky. Když klienti s rizikovými hypotékami nebyli schopni platit, banky, penzijní fondy a jiní institucionální investoři udělali dvě věci:

- Začaly se přiznávat, že vlastní mnoho těchto „neobvyklých“ cenných papírů, jež nazvaly CDO (collateralized debt obligations) nebo-li "kolateralizované dluhové obligace" a začaly je odepisovat.
- Protože zmizel trh pro tyto rizikové hypotéky, brokeři přestali vydávat hypotéky na rizikové nové domy a cena domů začala padat.

Většina podobných produktů současně přesouvala riziko dál a nakonec málokdo věděl, kdo vlastně nese skutečné riziko. Přesunutí rizika však dovoluje poskytovat více úvěru. Již jsou připraveny další finanční inovace, deriváty derivátů, deriváty „na třetí“ atd. Mnoho z nich existují jen v „cyberspace“ a slouží často k daňovým únikům ultra bohatých, dle vyjádření jednoho finančního ředitele.

Hodně zajímavého se lze dočíst na internetu, kromě jiného, na těchto adresách:

<http://globaleconomicanalysis.blogspot.com/2008/01/60>

[minutes-legitimizes-walking-away.html](http://www.minutes-legitimizes-walking-away.html), a http://www.sitkapacific.com/files/Sitka_Pacific_Capital_Management_2007_Review.pdf

Místo závěru

Lze těžko udělat závěr o situaci, která je volatilní a nikdo nemůže předvídat kam povede. To co jsem uvedl výše z odborné literatury, bylo myšleno jen jako úvod, nebo spíše stimulace zájmu o tuto vysoce aktuální oblast ekonomiky.

Investoři totiž globálně, údajně, vlastní deriváty ve výši 500 biliónů dolarů. Pro srovnání HDP celé zeměkoule se odhaduje na 60 biliónů dolarů. I malé pohyby této ohromné sumy tudíž budou mít globální důsledky.

Léky na léčení současné situace jsou vzácné. Leden z předních autorů, Satyajit Das, říká, že centrální banky mohou snížit úrokovou míru, nebo regulovat banky. Dle Dase jsou to však velmi staromódní nástroje, zcela neúměrné problémům, jež mají řešit. S. Das říká, že problémem je také nedostatek intelektuálních „koňských sil“ pro řešení problému. Odborník, který je schopen vydělat na Wall Streetu 5 miliónů ročně nepůjde dělat do vládních institucí regulátora za 50 tisíc.

Od srpna 1971, kdy prezident Nixon zrušil vazbu dolaru na zlato, dolar se stal tzv. „fiat currency“ tj. měnou založenou ne na hodnotě, ale na důvěře. Spekulativní finanční produkty jen zesilují tuto vlastnost. Proto Federal Reserve Board si neví rady. Vznikají tendence vrátit měnu na zlatý základ. V USA vznikla universita Gold Standard University, Live, kterou vede profesor maďarského původu *Antal E. Fekete*. Ten řekl před měsícem (28. ledna 2008), že “fiat” peníze jsou ničitelem kapitálu a také práce. Podrobněji na: (<http://www.professorfekete.com/articles/AEFFiatCurrencyDestroyerOfCapitall.pdf>)

O nemohoucnosti FEDu prof. Fekete řekl, že lze o nich říci to co bylo řečeno o Bourbonech po obnovení monarchie ve Francii: “*nic se nenaučili a nic nezapomněli*”.

(<http://www.professorfekete.com/articles/AEFTheCrashOfTheBankOfUS.pdf>).

Třetí Československá republika a třetí odboj

Zdeněk Trinkewitz

Tlak současné české pravice na uznání 3. odboje a na rehabilitaci bratří Mašinů vyvolává potřebu analýzy ústavnosti v období únorových událostí roku 1948 v ČSR.

Dnešní militantní pravice, opájející se byť křehkou, ale existující totalitní nadvládou (president, vláda a resorty, senát, poslanecká sněmovna, Národní banka, krajští hejtmani, starostové, soukromá media, bohaté soukromé společnosti a podnikatelé) chce, dokud má tuto příležitost nejistého trvání, uskutečnit co nejvíce politických a ekonomických změn, které by posílily její vyhlídky pro další politické a společenské zápasy.

Jedním z nástrojů při realizaci těchto záměrů je i tendenční a nepravdivá interpretace dějin 3. Československé republiky.

Oprávněnost pojmenování událostí kolem února 1948 komunistickým pučem

Kdo chce dělat objektivní a nezaujatou analýzu těchto událostí se musí ptát, jestli tehdejší vládní krize vznikla a proběhla v mezích ústavního pořádku tehdejší Československé republiky. A odpověď nemůže být jiná, než že **krize byla řešena ústavní cestou**.

Po volebním vítězství KSC v svobodných volbách v pluralitním politickém prostředí, sestavil Klement Gottwald koaliční vládu Národní fronty, která přistoupila na realizaci tzv. Košického vládního programu. Ten byl silně socializující a měl širokou podporu veřejnosti. V tom poválečná ČSR nebyla v Evropě výjimkou. Ve všech zemích, vítězných i poražených, dělníci, drobní zemědělci, živnostníci a zaměstnanecká střední vrstva, očekávali a požadovali sociálně spravedlivější společenské uspořádání než bylo v Evropě před válkou a které by národy do budoucna ochránilo před opakováním hlubokých hospodářských krizí, obnovy militantního nacionalismu a rasismu a kořistnických válek. Proto i v ČSR se dalo očekávat, že Gottwaldova vláda bude realizovat socialistický program. Gottwald a jeho moskevská skupina (včetně sociálních demokratů) měla představu specifické československé cesty k socialismu formou tzv. lidové demokracie. Z této iluze je však rychle vyvedl Stalin, který požadoval sovětskou formu socialismu. Stalinově tlaku se neodvážil vzdorovat ani prezident Beneš, když se v roce 1947 konkrétně jednalo o československé přijetí Marshallova plánu. Jako politická realita se přijímalo rozdělení sfér vlivu mezi bývalými spojenci, dohodnuté v Jaltě. Koaliční pravice v Národní frontě „nasála“ i některé špičky předválečných buržoasních stran (které byly ve 3. republice zakázány) a měla představy o postupném přechodu ČSR k typické buržoasní parlamentní demokracii a o orientaci zahraniční politiky na USA a Velkou Británii. Když se jí to v koaliční vládě nedařilo a zejména když komunistický ministr vnitra Nosek obsadil své ministerstvo jen samými komunisty, vyvolali pravicoví ministři vládní krizi. S očekáváním, že prezident Beneš bude jmenovat úřednickou vládu (podobně jako prezident Masaryk v roce 1920), která otočí politické kormidlo podle jejich představ. V tom se ale přepočítali, protože Gottwald mohl Benešovi demonstrovat, že za jeho vládou stojí většina občanů i poslanců parlamentu. Komunisté zmobilizovali průmyslové dělnictvo a zcela ovládli právě konaný sjezd závodních rad ROH, měli i podporu drobných živnostníků, kterým naslibovali ochranu před velkokapitalisty a maloročníky, kterým slíbili revizi pozemkové reformy a další přiděly půdy. Na nemocného Beneše vyvinuli nátlak organizováním masových demonstrací a generální stávkou na podporu přijetí demise ministrů a doplnění vlády podle Gottwaldových návrhů. Beneš neměl sílu odporovat, demisi přijal a jmenoval novou vládu Národní fronty, nyní již jednoznačně levicovou.

Je však nutnou konstatovat, že řešení vládní krize proběhlo ústavní cestou. Proto nová vláda a její mandát byli legitimní a **kdo se vládě stavěl na odpor, stavěl se mimo zákon** a dobrovolně se tím vystavoval trestnému postihu. Spolupráce s cizími mocnostmi a vyzrazování důvěrných informací muselo být kvalifikováno a postihováno **jako zrada státu**.

Kdy a jak ztratil Gottwaldův režim legitimitu a stal se zločinným?

Jinou otázkou je, zde Gottwaldova vláda a ostatní ústavní a správní instituce po Únoru dodržovaly platnou ústavu ČSR, včetně nové Ústavy 9. května, přijaté Národním shromážděním k tomuto datu a vyhlášené v červnu 1948. I nová Ústava 9. května deklarovala občanská práva způsobem a v šíři, obvyklé v demokratickém zřízení. Socialistické na ní bylo pouze to (§ 158), že soukromý majetek (vlastnění podniků) omezovala do počtu 50 zaměstnanců a že banky, zdravotnictví a media připouštěla jen ve vlastnictví státu. Její § 38 vyhláší trestnost projevů a činností, které směřují proti samostatnosti, celistvosti a jednotě státu, jeho ústavě, republikánské státní formě a lidově demokratickému zřízení. Taková ustanovení o ochraně státu jsou obvyklá ve všech demokratických režimech.

Dnes je již nepopíratelně **prokázáno, že od samého počátku byla platná ústava a zákony porušovány**, že valná část státních orgánů zneužívala svého postavení a porušovala práva občanů, garantovaná ústavou a zákony. Navíc byly Národním shromážděním, manipulovaným komunisty, přijímány zákony, které omezovaly občanská práva, zároveň zaváděly nové trestné činy proti lidově demokratickému zřízení a přiřazoval k nim nové formy trestů, nepřiměřeně vysoké a až vražedně kruté. Situace postižených byla o to těžší, že vyšetřovatelé a soudci je obviňovali z vykonstruovaných trestných činů, kterých se nedopustili. Při vyšetřování byl zneužíván nezákonný psychický a fyzický nátlak včetně mučení. Teprve **tím se stal komunistický režim zločinným** a ti jeho činitelé, kteří se dopouštěli porušování zákonů se osobně stali zločinci. To musel po smrti Stalina, na konci 50. let, přiznat i sám komunistický režim a zahájit v 60. letech alespoň částečné rehabilitace postižených a potrestání nejprovinilejších mučitelů.

Oprávněnost 3. odboje; jeho formy a rizika

Bylo tedy právem občanů, se postavit proti této zločinné moci a zahájit to, čemu se dnes říká 3. odboj. Každý, kdo se pro účast v něm rozhodl si musel být vědom, že při dopadení riskuje perzekuci ze strany režimu. Také měl současně rozlišovat proti komu a jak bude uplatňovat svojí odbojovou aktivitu. Chápat, že řadoví občané, byť nedemokratického státu, jsou oběťmi režimu a nesmí být cílem odbojových akcí proti němu. Že ve většině jsou těmi, za které odbojáři vlastně také bojují. Nepřítelem odbojářů měli být jen aktivisté a instituce režimu, kteří byli pachatelé nezákonností a násilností. Uvědomit si, že pozice účastníka spravedlivého odboje nikoho neopravňuje k násilnostem vůči nevinným občanům státu. Že nemůže omlouvat jakékoli činy, které jsou obecně nemorální a jsou porušováním lidských práv kohokoli. A mezi nimi zejména vraždu. To zmiňují konkrétně v souvislosti s diskusí o vraždách, kterých se dopustili známí bratři Mašínové. Ti za nepřítel, kterého mohou zabít, považovali každého občana tehdejší legitimní ČSR, který nebyl účastníkem jejich odboje a, podle jejich uvažování, tedy podporoval komunistický režim. Podobně uvažují i dnešní militantní „antikomunisté 5 minut po dvanácté“, když chtějí hromadně odsuzovat a trestat všechny nominální komunisty a poslušné občany jejich režimu. Ti by se měli podívat přes nejbližší hranici, jak se Němci vypořádali se svojí nacistickou minulostí. Také v Německu se v roce 1933 Hitler a jeho NSDAP dostali k moci demokratickou ústavní cestou (že se to stalo s protekcí německého vojensko-průmyslového velkokapitálu zde nebudeme rozebírat). Ten také po uchopení výkonné moci rychle, „zákonným“ způsobem, omezil občanská a lidská práva (např. Norimberskými zákony) a zavedl režim násilí a zločinu. Také jeho režim podporovala nebo alespoň trpěla až do hořkého konce většina Němců (poslušně a hromadně se dávali zabíjet na východní frontě nebo tam prováděli genocidu). Po válce uspořádali vítězní spojenci Norimberský proces a odsoudili tam nevelký počet nejprovinilejších nacistů za konkrétní nejtěžší zločiny. Později další „menší“ zločince soudily již německé soudy v procesu denacifikace.

Všichni ostatní občané Velkoněmecké říše, kterým nemohly být dokázány konkrétní trestné činy unikli bez potrestání. A musíme uznat, že právem, protože příslušníky žádného společenství lidí nelze trestat hromadně, ale jen každého jednotlivě za ty trestné činy, které prokazatelně spáchal osobně.

Do jaké míry byl 3. odboj bojem proti zločinnému režimu a do jaké míry byl násilnou formou třídního boje?

Zamysleme se nad skutečnými pohnutkami účastníků 3. odboje.

O co šlo za 2. světové války a v prvních poválečných letech? Již dříve jsme řekli, že masa občanů, zvláště těch nemajetných chtěla, aby poválečná Evropa i obnovená ČSR byly jiné než ty předválečné. Bez hospodářských krizí a nezaměstnanosti, bez nespravedlivých sociálních rozdílů, bez nacionalismu a rasismu atd. Naši lidé viděli úspěch SSSR ve válce a přisuzovali jej přednostem socialistického společenského zřízení. Proto uvěřili komunistům a měli hlubokou nedůvěru k buržoasním pravicovým stranám. Proto v roce 1946 svobodně zvolili do čela ČSR vládu komunistů. Ačkoli to dnes naše pravice a s ní konformní politologové neradi slyší,

v třídním boji mezi buržoasií a proletariátem v tu chvíli vyhrál proletariát. Ale mnozí příslušníci poražené buržoasie, jejíž panství a bohatství tím bylo ohroženo, svojí porážku nepřijali jako demokraté, ale rozhodli se pro **ilegální boj s legitimní vládou**. Tím přijímali riziko, že proti nim legitimní vláda na svou obranu použije zákonné represe.

A konkrétně k případu bratrů Mašínových. Oni měli být připraveni o privilegia buržoasní generálské rodiny, na která byli zvyklí, a měli se živit nějakou nudnou a namáhavou prací jako každý jiný občan. Vedení úctyhodným příkladem svého otce a romantickým obdivem k hrdinům Divokého Západu, se rozhodli pro pistolnickou verzi odboje. Chci k nim být maximálně spravedlivý a proto mám pochopení pro jejich lidskou nezralost a klukovskou romantiku bojovníků bez bázně a hany. Mohl bych tím i částečně omluvit jejich bezohledné vraždění náhodných bezbranných obětí (podle vzoru Bony a Clyda), kdyby dnes, již jako zralí lidé, dokázali nad ním projevit lítost a dodatečně se rodinám svých obětí omluvit.

Naší dnešní militantní pravici musím otevřeně říci, že třídní boj je realitou a že bude pokračovat, dokud (opravdu snad někdy) společenské třídy nezaniknou. Třída námezdně pracujících - zaměstnanců má a bude mít vždy rozdílné ekonomické zájmy, než třída kapitalistů – zaměstnavatelů. Zaměstnanci nemohou jako ovce trpělivě snášet snahu kapitalistů, maximalizovat svůj zisk a majetek na úkor svých zaměstnanců. Zaměstnanci vždy budou požadovat spravedlivější rozdělování společenského produktu, ze kterého si kapitalisté brali a berou nepřiměřeně vyšší podíl, než jim náleží. A kapitalisté navíc dráždí trpělivost zaměstnanecké třídy svým provokativně okázalým způsobem života a pokračujícím „rozevírání příjmových nůžek“ mezi třídami. Kdykoli v minulosti, když vládnoucí třída příliš ponižovala třídu ovládanou, nakonec vždy došlo k výbuchu revoluce, která vládnoucí třídu smetla a tekly při tom potoky krve a hořely paláce.

Formy a rozsah mezinárodní migrace

Stanislav Heczko

Mezinárodní migrace se v současném světě dotýká všech zemí a proto lze ji považovat za **globální fenomén**. Ve světě je podle OSN v současné době 191 milion migrantů, tedy lidí, kteří žijí v jiné zemi, než kde se narodili, migranti tak představují téměř tři procenta světové populace (před 13 lety bylo podle SB zhruba 100 milionů migrantů). Ve vyspělých zemích žije 60 procent z nich a zbytek v rozvojovém světě. V září 2006 se proto konal v New Yorku **summit OSN o migraci**, kde podpořen návrh tehdejšího generálního tajemníka OSN Kofi Annana na vytvoření Globálního fóra pro migraci a rozvoj, který by se scházel jednou za rok.

1. Příčiny mezinárodní migrace

Mezinárodní migrace osob může být vyvolána různými příčinami. Mezi **neekonomické příčiny** mezinárodní migrace patří kromě rodinných důvodů především důvody politické, náboženské, rasové a národnostní (politicko-bezpečnostní motivy). Impulsem k přesunům obyvatelstva bývají také přírodní katastrofy, které výrazně zhoršují ekonomickou situaci obyvatelstva (environmentální motivy). V roce 1999 bylo oficiálně evidováno 17 milionů tzv. běženců (uprchlíků) před válkou a perzekucí, dalších 5 milionů osob představovalo tzv. vnitřní uprchlíky.

Mnohem početnější skupiny osob se týká ekonomická migrace. **Ekonomické důvody** migrace souvisí s nerovnoměrným ekonomickým vývojem v jednotlivých zemích, z něhož plynou rozdíly v životní úrovni a ve vyšší reálných mezd. Mezinárodní migrace je dále spojena s pohybem přímých zahraničních investic a se změnami strukturální povahy. Migrační toky z ekonomických příčin probíhají převážně ze zemí méně rozvinutých do zemí rozvinutějších. V opačném směr je migrace výrazně slabší. Nicméně lze vyčlenit několik **důvodů pro pohyb pracovníků do zemí s nižší ekonomickou úrovní**. K těmto důvodům zejména patří:

- přímé zahraniční investice z rozvinuté země do země méně vyspělé, které doprovází přechod zahraničních odborníků a manažerů,
- deficit na trhu hostitelských zemí v určitých specializovaných oborech (např. nedostatek lektorů anglického jazyka u nás v devadesátých letech),
- nedostatek pracovních příležitostí pro kvalifikované pracovníky v některých oborech (což však bývá výjimečný důvod).

2. Důsledky mezinárodní migrace

Důsledky mezinárodní migrace jsou pozitivní i negativní, a to jak pro hostitelské země (země imigrace), tak pro země vysílající (země emigrace).

Pozitivní důsledky pro hostitelské země:

- příliv zahraničních pracovníků může zaplnit mezery na trhu práce v oblastech, které nejsou atraktivní pro domácí pracovníky (stavebnictví, pohostinství, zdravotnictví);
- příliv migrantů zvyšuje agregátní poptávku po zboží a službách a také agregátní nabídku zboží a služeb, což obojí přispívá k ekonomickému růstu,
- zahraniční migranti mohou předat domácím pracovníkům nové znalosti a pracovní dovednosti;
- příliv kvalifikovaných pracovníků a specialistů může přinést úsporu nákladů na vzdělání, neboť země získá již vyškolené pracovníky;
- zahraniční migranti bývají obvykle čistými plátcí do veřejných rozpočtů, čímž pomáhají řešit problémy s financováním sociálního zabezpečení v zemích se stárnoucí populací;
- zahraniční migranti mohou hostitelské země obohatit o nové kulturní a jiné poznatky.

Negativní důsledky pro hostitelské země:

- konkurence zahraniční pracovní síly vyvolává sociální neklid a nespokojenost, což může vést až ke xenofobii vůči cizincům;
- na trhu práce může docházet ke skryté diskriminaci cizinců, která působí v některých případech na snižování mezd;
- masové využívání zahraniční pracovní síly může vést k poklesu jejich nároků na využití své kvalifikace, na pracovní prostředí, úroveň bydlení, stravování atd., zahraniční pracovní síla se tak stává atraktivní pro podnikatelskou sféru, méně již pro instituce chránící domácí pracovní trh, což pak vede tyto instituce ke zpříšňování podmínek pro získání pracovního povolení;
- levná a přizpůsobivá zahraniční pracovní síla vede rovněž k poklesu požadavků zaměstnavatelů na kvalifikaci pracovníků a rostou požadavky na pracovní výkon, důsledkem je nezájem některých zaměstnavatelů zavádět nové technologie a zvyšovat tak produktivitu práce domácích pracovníků;
- zvýšený příliv migrantů z jiných regionů s odlišnou mentalitou, náboženstvím, kulturou a tradicemi může vést až k vyvolání národnostní nebo rasové nesnášenlivosti, jak nedávno ukázaly nepokoje v Paříži na přelomu let 2005/2006.

Pozitivní důsledky pro vysílající země:

- ve vysílající zemi se snižuje nabídka pracovních sil, což může vést k poklesu míry nezaměstnanosti, zároveň mohou migranti v zahraničí získat pracovní příležitosti v jejich zemích nedostupné;
- ve vysílající zemi dochází k růstu devizových zdrojů použitelných k rozvoji domácí ekonomiky, pokud migranti ze zahraničí podporují své rodiny ve vysílající zemi;
- odchodem migrantů do zahraničí vznikají v cizině zahraniční komunity (tzv. diaspory), které podporují pohyb zboží, služeb, informací a investic mezi mateřskou a hostitelskou zemí;
- odchod pracovníků do zahraničí se ve vysílající zemi může stát impulsem k investicím do lidského kapitálu;
- v případě dočasného odchodu migrantů vysílající země po jejich opětovném návratu získává pracovníky s novými poznatky a pracovními zkušenostmi.

Negativní důsledky pro vysílající země:

- odliv vysoce kvalifikovaných pracovníků má negativní dopad na řadu oborů, především v sektoru služeb (věda, výzkum, zdravotnictví, školství) a průmyslu, dochází tak ke zpomalení ekonomického růstu a růstu produktivity práce;
- ve vysílající zemi se může zvyšovat tlak na růst mezd v odvětvích a oborech, odkud pracovní síla odchází, je to důsledek vyšší poptávky po deficitních profesích a také případní reemigranti mívají po návratu domů vyšší mzdové nároky;
- vysílající země odchodem pracovníků přichází o daně, které by jinak tyto pracovníci platili;
- v případě trvalého odchodu se vysílající zemi nevrátí investice vynaložené do vzdělání emigrantů;
- migrace může přispět k růstu rozdílů v důchodech ve vysílajících zemích, což může zvýšit sociální a politické napětí v těchto zemích;
- finanční podpora poskytovaná emigranty může být pouze dočasná.

3. Rozsah mezinárodní migrace v současné světové ekonomice

Rozsáhlá mezinárodní migrace je jednou z charakteristik současné světové ekonomiky. **Počet mezinárodních imigrantů ve světové ekonomice v posledních desetiletích rychle rostl** - v roce 1960 činil 75,9 milionů osob a v roce 2000 pak již 174,9 milionů osob. Jak již bylo výše uvedeno, ve světě je podle OSN v současné době dokonce 191 milionů migrantů. **Většina migrujících osob směřovala do rozvinutých zemí.** V roce 2000 podíl mezinárodních imigrantů činil jen 1,3 % populace rozvojových zemí a 8,7 % populace rozvinutých zemí (v roce 1960 to bylo 2,1 % populace rozvojových zemí a 3,4 % populace rozvinutých zemí). Navzdory zvýšení počtu mezinárodních imigrantů jsou migrační toky do hlavních hostitelských zemí v současné době slabší než na přelomu 19. a 20. století.

Největší nárůst migrace v letech 1960 - 2000 zaznamenala Severní Amerika, z 12,5 milionů na 40,8 milionů. V Evropě (mimo SSSR) se v tomto období zvýšil počet imigrantů ze 14 milionů na 32,8 milionů, v Asii ze 29,3 milionů na 43,8 milionů, v Africe z 9 milionů na 16,3 milionů a v Oceánii z 2,1 milionů na 5,8 milionů. V Latinské Americe počet imigrantů klesl z 6 milionů na 5,9 milionů. **K tradičním hostitelským zemím patří Austrálie, Kanada, Nový Zéland a USA.** V letech 1960 - 2000 největší nárůst vykázaly USA, a to z 9,7 milionů na 35 milionů imigrantů. V Evropě nejvýznamnější pohyb směřoval z chudých jižních zemí do severní Evropy a tak v roce 2001 tvořili Turci 12,4 % všech zahraničních migrantů v Evropě, Italové 7 %, migranti z bývalé Jugoslávie 6,2 %, z Maroka 5,3 %, z Portugalska 4,9 % a z Alžírsko 2,2 %. Zahraniční imigranti jsou pro západoevropské země, které se potýkají se stárnutím populace, **významným zdrojem pracovních sil.** V roce 2001 v Lucembursku pocházelo 61,7 % pracovních sil ze zahraničí, ve Švýcarsku podíl zahraničních pracovníků činil 18,1 % a v Rakousku 11 %.

V Asii jsou významnými migračními zeměmi **bohaté státy kolem Perského zálivu** - Bahrajn, Kuvajt, Omán, Saudská Arábie a Spojené emiráty. V roce 2000 počet imigrantů v těchto zemích dosáhl 9,6 milionů. Do těchto zemí přicházejí imigranti z arabských zemí a zemí jihovýchodní Asie. Zahraniční migranty lákají také **úspěšné asijské ekonomiky** - Japonsko, Singapur, Hongkong, Jižní Korea, Tchaj-wan a Malajsie. Do těchto zemí směřují nekvalifikované pracovní síly z Číny, Filipín či Thajska. V posledních letech se cílovou zemí pro zahraniční pracovníky stává rovněž Čína

Migrace v afrických zemích je málo zdokumentována. K migračním pohybům v Africe dochází především z politických důvodů (občanské války, politické nepokoje). Obyvatelé severní Afriky odcházejí do Evropy nebo do arabských ropných zemí. Největšími hostitelskými zeměmi v Africe jsou Côte d'Ivoire (kávovníkové a kakaovníkové plantáže), Gabon (těžba surovin) a Jihoafrická republika.

Latinskoamerické země (hlavně Argentina a Brazílie) byly pro imigranty přitažlivé především v minulosti - v 19. století a po 2. druhé světové válce. V posledních desetiletích se však tyto země potýkají s ekonomickými problémy vyvolanými finančními krizemi, což vedlo k tomu, že imigranti z Evropy se začali vracet zpět do rodných zemí. Počet imigrantů v Argentině a Brazílii klesl ze 4 milionů v roce 1960 na 2 miliony v roce 2000. Ke zdvojnásobení počtu imigrantů na 1 milion došlo během tohoto období ve Venezuele, kde zahraniční pracovníci nacházeli uplatnění hlavně v ropném průmyslu. Migrační toky z Latinské Ameriky směřují zejména do USA a Kanady. V roce 1960 např. USA přijímaly ročně 40 000 Mexičanů, koncem 90. let to již bylo kolem 139 000. USA jsou cílovou zemí též pro obyvatele Kuby, Dominikánské republiky, Jamajky a Haiti.

4. Specifické formy mezinárodní migrace

Přeshraniční migrace

V případě přeshraniční migrace pracovníci (tzv. pendleři) žijí ve své zemi a za prací dojíždějí za hranice. Tato situace, častá v první polovině 90. let 20. století v českém, polském a maďarském pohraničí) může způsobit destabilizaci na lokálních trzích práce vysílajících zemí, kupř. dočasný nedostatek pracovníků ve stavebnictví, zdravotnictví či pohostinství.

Odliv mozků

Výraz "odliv mozků" (brain drain) pochází ze 60. let 20. století, kdy Spojené státy přetahovaly lékaře ze Spojeného království. V současné době **se odliv mozků netýká pouze rozvinutých zemí, ale stále více i zemí rozvojových.** USA, Austrálie, Kanada a Velká Británie vytvořily dobře organizované systémy, které přitahují z rozvojových zemí kvalifikované pracovníky různých profesí - od zdravotních sester z Filipín a Jamajky po specialisty na informační technologie z Indie a Pákistánu.

Cílové země získávají díky nabízeným vysokým platům produktivní a kvalifikované pracovníky, zatímco vysílající země ztrácejí nejen odborníky, ale i náklady investované do jejich vzdělání. Rozsáhlejší odliv odborníků může ve vysílajících zemích vést ke snížení jejich technické, kulturní i ekonomické úrovně. **Zvláštní pozornost vyžaduje odliv odborníků z důležitých odvětví veřejných služeb** (např. zdravotnictví, školství, vědy a výzkumu). Odliv mozků je tak i jednou z příčin, proč ze 150 milionů osob, které se ve světě podílejí na

vědeckých a technologických činnostech, je 90 % soustředěno v sedmi průmyslově nejvyspělejších zemích. Podle Mezinárodní organizace práce je přítom předehrou k odlivu mozků **migrace studentů** (tedy studium v zahraničí).

Hlavní cílovou zemí při tzv. odlivu mozků zůstávají USA, přičemž odliv mozků do USA vykazuje rostoucí trend. Počet vysoce kvalifikovaných imigrantů se v USA zvýšil z 1,7 milionu v roce 1990 na 4,2 milionu v roce 2000. Není proto divu, že např. přes 70 % programátorů softwaru společnosti Microsoft Corporation pochází z Indie a Latinské Ameriky. Aby se vyhnuly složitému papírování, které vyžaduje pracovní právo, a nákladům spojeným s přistěhovaleckým řízením, sahly USA až k takovému extrémnímu řešení, jakým je zřízení v mezinárodních vodách plující továrny na software, kde vysoce kvalifikovaní pracovníci formou jakési práce ve vzdálenosti více než tři míle od pobřeží Kalifornie, s 600 indickými informatiky na palubě, kteří pracují na moři 12 hodin denně bez přestávky po dobu 4 měsíců.

Nelegální migrace

Velkým problémem se v 90. letech 20. století stala **rostoucí nelegální migrace pracovních sil**. Práce nelegálních cizinců má výrazné výhody před prací domácích pracovníků. Cizinec neuplatňuje nárok na dovolenou, pracuje v sobotu i neděli a nežádá příplatky. Nemá vysoké požadavky na byt a stravu, vykonává i práce, na které nebyl původně sjednán, mívá i vyšší pracovní motivaci a disciplínu. Zaměstnavatel za své nelegální zaměstnance neplatí pojistné na zdravotní a sociální pojištění, neodvádí za ně daň z příjmu, nedodržuje podmínky bezpečnosti při práci. Nelegální migrace se často realizuje prostřednictvím **pašování lidí a obchodování s lidmi**. Výnosy s ilegálního obchodu s lidmi podle OSN činí ročně kolem 10 mld. USD.

V 90. letech 20. století výrazně vzrostlo také **pašování lidí do EU**. Mezi hlavní důvody nárůstu nelegální migrace v Evropě patří otevření východní Evropy a odstranění vnitřních hranic mezi zeměmi EU, které podepsaly Schengenskou dohodu. Cílovou stanicí většiny nelegálních imigrantů je Německo. Vzhledem k závažnosti problému se problematikou nelegální migrace zabývají orgány EU. Azylová a přistěhovatelská politika je totiž od 1. 5. 1999 na základě Amsterdamské smlouvy součástí 1. pilíře EU (Ekonomická oblast), který má tzv. supranacionální neboli nadnárodní charakter, neboť členské země EU zde delegují na EU část své národní suverenity. Mezinárodní migrace, zejména nelegální, byla např. jedním z bodů jednání na zasedání Evropské rady ve finském Tampere v říjnu 1999. Evropská rada zde souhlasila s vytvořením Společného evropského azylového systému a přijala rozhodnutí řešit ilegální migraci u zdroje, zejména bojem s těmi, kdo se zapojují do obchodování s lidmi a ekonomického vykořisťování imigrantů.

Nelegální migraci je obtížné statisticky zachytit. Podle OSN lze z různých zdrojů dospět k poznatku, že v USA žilo v roce 2000 35 milionů osob narozených v zahraničí, z toho nejméně 20 % (tedy nejméně 7 milionů osob) byli nelegální imigranti (více než polovinu z nich tvořili imigranti z Mexika). Stejný podíl nelegálních imigrantů (20 %) z celkového počtu 22 milionů je i v západní Evropě (jedná se tedy o 4,4 miliony nelegálních imigrantů).

5. Postoj zemí k mezinárodní migraci

Mezinárodní pohyb obyvatelstva zůstává do značné míry ovlivněn právními normami a státními politikami, které migraci omezují. V hostitelských zemích narůstá znepokojení ze snižování mezd a míry zaměstnanosti domácího obyvatelstva a rovněž obavy ze ztráty národní a kulturní identity. To vše se odráží v realizovaných **imigračních politikách**. Podle studie OSN z roku 2004 bylo v roce 2003 pouze 63 % realizovaných politiky neutrální vůči počtu imigrantů, 9 % podporovalo vyšší migraci a 23 % prosazovalo restriktce. K překážkám, kterými se státy snaží omezit příliv imigrantů, patří zejména **právní překážky**: vízová povinnost, požadavek získat povolení k pobytu, pracovní povolení, licenční podmínky (předložení osvědčení pro výkon různých povolání).

V poslední době se však v některých evropských zemích začíná uplatňovat též **proimigrační politika**, která se však týká jen kvalifikovaných pracovníků. Např. Německo v roce 2000 rozhodlo o udělení pracovního povolení na dobu 5 let s možností dalšího prodloužení odborníkům na informační technologie. Celkem chce tak získat až 20 000 odborníků, které mohou následovat i jejich rodiny. Zatím takto práci v Německu získalo přes 13 000 odborníků, z toho 352 z České republiky a 450 ze Slovenska. Od listopadu 2007 Německo otevře pracovní trh pro vybrané odborníky (strojní inženýry, odborníky z automobilového průmyslu či elektroinženýry) z nových členských zemí EU. Ve Velké Británii se začal v roce 2002 realizovat projekt Highly Skilled Migrant Programm.

Příliv imigrantů pomáhá řešit **populační problém** ve většině evropských zemí. Bez imigrantů by se populace v evropských zemích v letech 1995 - 2000 snížila o 4,4 milionů, tedy o 1,2 %. V příštích dvaceti letech potřebuje EU přijmout 20 milionů imigrantů z třetích zemí, jinak hrozí EU útlum ekonomické aktivity. Proto komise EU navrhuje **zavedení tzv. modrých karet** (po vzoru amerických zelených karet) pro kvalifikované odborníky,

opravňující ke dvouletému pobytu na území jedné z členských zemí EU, přičemž délku pobytu by šlo prodloužit. Karta by umožnila svému držiteli žádat v případě potřeby o sociální dávky. Držitel karty by měl také možnost vzít sebou rodinu.

Česká vláda v roce 2001 schválila realizaci tzv. pilotního projektu "Výběr kvalifikovaných pracovníků", na jehož základě přijímá kvalifikované pracovníky a jejich rodinné příslušníky z vybraných transformujících se zemí. Projekt umožňuje získat povolení k trvalému pobytu v České republice ve zkrácené lhůtě 2,5 roku (místo 5 let) kvalifikovaným pracovníkům z Bulharska, Chorvatska, Běloruska, Moldávie, Srbska, Černé Hory, Kazachstánu a od roku 2006 také z Ukrajiny. V České republice ke konci dubna 2007 pracovalo přes 198 700 cizinců, z toho 127 133 z nich bylo občany EU. Zahraniční pracovníci pocházejí nejčastěji ze Slovenska (94 038), Polska (19 761) a Německa. Cizinci (včetně politických azylantů) tvoří u nás asi 3 procenta populace. K tomu nutno ovšem přičíst další 2 procenta ilegálních přistěhovalců, pracujících většinou na stavbách či v obchodních řetězcích.

Tzv. odliv mozků z rozvojových zemí vedl (viz výše) v řadě zemí k realizaci **emigračních politik**, které mají za cíl udržet kontakty s odborníky, kteří odešli do zahraničí, a získat jejich prostřednictvím finanční, technické a lidské zdroje pro další ekonomický růst. Emigrační politiky tohoto typu uskutečňují takové země jako Thajsko, Jižní Korea, Indie či Čína.

Použitá a doporučená literatura:

Fakta a čísla o OSN. Základní údaje o organizaci Spojených národů. United Nations, Informační centrum OSN v Praze, New York - Praha 2005

Kunešová, H, Cihelková, E. a kol.: Světová ekonomika - nové jevy a perspektivy, 2. doplněné a přepracované vydání, Beckovy ekonomické učebnice, nakladatelství C. H. Beck, Praha 2006, kap. 6

Schirmacher, F.: Spiknutí metuzalémů. Stáří má zelenou, Euromedia Group, k. s. - Knižní klub, Praha 2005

Slovenské občianske združenie pre posilňovanie mravov a ľudskosti: Negatívne dôsledky vystaňhoalectva a dlhodobej práce v zahraničí, internetový server Granosalis, 23. 7. 2007, dostupné z <http://www.granosalis.cz>

3. Recenze a ohlasy

Dimenze díla Viktora Suvorova a jeho přínos

Jaroslav Šetek

Viktor Suvorov se jmenuje vlastním jménem Vladimír Bogdanovič Rezun. Jeho kariéra začala v Sovětské armádě a jeho vstup do služeb vojenského profesionála Sovětské armády byl pravděpodobně značně ovlivněn osudy jeho rodiny, neboť jeho otec došel za II. světové války s Rudou armádou do Berlína. Profesionální vojenskou kariéru zahájil v polovině 60. let a jako příslušník tankové roty se zúčastnil invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968. Toto období popisuje v knize *Můj život v Sovětské armádě*, kde zejména vyzdvihuje své vzpomínky na přípravu a průběh potlačení reformního procesu v Československu roku 1968.

V období nástupu politiky brežněvovské doktríny působil v elitních jednotkách zvláštního nasazení Sovětské armády - SPECNAZ a vojenské rozvědky GRU. Jako zpravodajský důstojník působil ve Vídni a v Ženevě. V roce 1978 se z důvodu vlastního svědomí a za riskantních okolností rozešel s těmito elitními složkami Sovětské armády a přeběhl na Západ. Žil na utajených místech ve Velké Británii, neboť v tehdejší SSSR byl dvakrát v nepřítomnosti odsouzen vojenským soudem k trestu smrti.

Od emigrace se ve Velké Británii se věnuje spisovatelské činnosti. Jeho díla jsou přitažlivá nejen pro široký okruh čtenářů, kteří se zabývají o vojenská dobrodružství a akce tajných služeb. Přitažlivá jsou i pro studia společenskovědních oborů, a to jejich interdisciplinárním přístupem zejména věd historických, právních, sociologických, politologických psychologických a etických.

Kdo chce poznat teroristické praktiky různých sovětských rozvědek a kontrarozvědek, ale i skutečných atentátníků verbovaných a působících rovněž po celém světě, pro toho jsou nedocenitelným dílem knihy *Akvárium* a *Útvary SPECNAZ*. V těchto knihách se umožňuje pochopit mentalitu těchto zvláštních elitních složek bývalého Sovětského svazu speciálních jednotek a GRU. Tyto elitní složky měly v Sovětské armádě hluboké kořeny. Důležité je při vnímání četby těchto knih získat poznatky o kvalitě výcviku, jenž vede po psychologické stránce až k pohrdání vlastním životem, k sebeobětování při plnění určeného úkolu. Zajímavé je i poznání o metodách likvidace protivníků, odpadlíků z vlastních řad, a to třeba jen pouhých podezřelých. Tyto praktiky V. Suvorov líčí rovněž v knize *Očista*, kde popisuje situaci v Rudé armádě od 20. let po čistky ve sboru

vyšších důstojníků a maršálů v druhé polovině 30. let. V této rozsáhlé čistce, jejíž obětí byl i maršál Michail Nikolajevič Tuchačevskij, došlo k postupné likvidaci¹:

- * 3 z 5 maršálů Sovětského svazu,
- * 14 z 16 armádních velitelů 1. a 2. stupně,
- * 60 z 67 sborových velitelů,
- * 136 z 199 divizních velitelů,
- * 211 z 397 brigádních velitelů,
- * 20 členů Hlavní vojenské rady.

Cenná jsou rovněž důkazná tvrzení o propojenosti celé mašinérie zabijáků ze sovětských tajných služeb s relativně neškodnými sovětskými institucemi v zahraničí, tj. všemožnými kulturními organizacemi, obchodními zastupitelstvími apod.

V knize Stín vítězství V. Suvorov boří mýty o maršálovi SSSR Žukovovi a jeho úloze v bojích druhé světové války. V závěrečných částech knihy popisuje jeho účast v pokusech s atomovými zbraněmi a jeho snahu uchvátit moc v roce 1956.

V knize Všechno bylo jinak aneb Kdo začal druhou světovou válku V. Suvorov předložil názor, že v létě roku 1941 (přesně 9. července 1941) chystal útok proti nacistickému Německu J. V. Stalin a A. Hitler jej o pár dní předešel.

Od roku 1927 Stalin podporoval fašisty, kteří se drali k moci, aniž by to veřejně deklaroval. Toto tvrzení je podle Suvorova doloženo Stalinova prohlášením z roku 1927, že druhá imperialistická válka je naprosto nevyhnutelná a stejně tak nevyhnutelná je i účast Sovětského svazu na této válce. K tomu Stalin potřeboval krize rozvrat a hlad. To vše pro něho mohl udělat Hitler. Čím více zločinů v Evropě spáchá, tím více důvodů má Stalin k tomu, aby jednoho dne vyslal do Evropy Rudou armádu - „osvoboditelku“. Podle V. Suvorova výborně taktiku Stalina pochopil Trockij, když v roce 1932 ještě před uchopením Hitlera moci, vysvětluje Stalinův záměr k německému nacismu: „*Jen ať se chopí moci, ať se důkladně kompromitují. Pak přijdeme na řadu my*“. V. Suvorov označuje Trockého jako prvního, kdo na světě prohlédl Stalinovu taktiku, kterou nechápali ani představitelé Západu, ba zpočátku ani Hitler. Tvrzení Trockého k německé otázce bylo následující: „*Národní osvobození Německa spočívá v proletářské revoluci, jež zachvátí střední a západní Evropu a sjednotí ji s východní Evropou v Sovětské spojené státy*“.

Výklad teorií válečného konfliktu podle V. Suvorova - I. a II. světová válka vychází z představ Marxe, Engelse a Lenina

K. Marx s B. Engelsem předpovídali světovou válku a dlouhé mezinárodní konflikty trvající 15 - 50 let. V polovině 19. století nevyzývali proletariát, aby bránil válečnému konfliktu, naopak pro ně byl budoucí světový válečný konflikt žádoucí. Vycházeli z tvrzení, je-li válka matkou revoluce, pak musí být světová válka matkou světové revoluce. Z jejich tvrzení vycházel i V. I. Lenin. Světová revoluce zůstává pro něj, stejně jako pro Marxe a Engelse, vůdčí hvězdou. Jeho filozofii na válečný konflikt lze interpretovat následovně. *Jen ať nepřítel zničí a zpusť zemi, jen ať svrhne legitimní vládu, ať pošle národní svatyně! Proletáři nemají a neznají žádnou vlast a v pokořené zemi je snadnější přeměnit válku „imperialistickou ve válku občanskou“. Ať se rozpoutá co nejprudší válečná bouře.*² Již během první světové války (v roce 1916, ve Vojenském programu proletářské revoluce) tvrdí Lenin, že světová válka přinese revoluci v jedné zemi a „druhá imperialistická válka“ přinese světovou revoluci.

Válka je předvojem revoluce

Podstatou války je třídní boj. Je důsledkem vzniku soukromého vlastnictví a z toho plynoucí struktury nerovností a dominance. K udržení své nadvlády si vládnoucí třídy vytvářejí stát jako nástroj ovládnutí, útlaku a vykořisťování nemajetných vrstev. Třída vykořisťovatelů se snaží co nejvíce rozšířit hospodářskou základnu pro vykořisťování a vydává se na cestu imperialistické expanze. Naráží však přitom na obdobné snahy jiných států a výsledkem je násilný konflikt. Válka se stává jednou ze základních vnějších funkcí státu. V marxistickém pojetí je tedy válka podmíněný, společensko-historický jev, který vzniká na určitém stupni vývoje lidské společnosti. Z této logiky marxismus odvozuje, že po dosažení určitého stupně společenského vývoje válka zanikne. Dojde k tomu po odstranění její původní příčiny - třídní nerovnosti. Zrušením třídního dělení společnosti odumře stát, který dovnitř působí jako nástroj třídního útlaku a navenek funguje jako hybný činitel a zároveň nástroj války. S odumřením státu zaniknou mezinárodní vztahy a zmizí i válka, která je jejich základní charakteristikou.

Politiku J. V. Statlina ve 30. letech orientovanou na praktický vývoz socialistické revoluce dokumentuje V. Suvorov v knize Volba.

¹ Vojennyj istoričeskij žurnal - VIŽ, 3/89, str. 39 - 47

² Suvorov, V., 1995

Kdy začala II. světová válka a kdy se zapojil Sovětský svaz do této války - výklad V. Suvorova

Podle Suvorova byl Sovětský svaz účastníkem II. světové války od roku 1939, tedy od jejího prvního dne. Komunistická strana SSSR vytvořila legendu a přepsala historii, že SSSR by přepaden nacistickým Německem 22. června 1941, kdy tímto dnem nastala Velká vlastenecká válka. Tato Stalinova ideologie získala své domovské právo na dlouhá desetiletí. V dobách Chruščovových po XX. sjezdu KSSS, kdy proběhla kritika Stalinova kultu osobnosti, nebyla snaha o revizi této ideologie. Trvala přes éru L. I. Brežněva, J. V. Andropova a K. U. Černěnka. Dokonce i po roce 1985 po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova, kdy se v rámci „perestrojky“ mnohé změnilo, ne však stalinská definice strůjců války.

Závěrečné zhodnocení

Knihy V. Suvorova jsou velice zajímavé a poučné. Jejich autor není žádným slavným vojevůdcem, ale dokázal podat vlastní názor, že v létě 1941 chystal Stalin proti nacistickému Německu a Hitler jej o několik dní předešel. Zvláště při četbě knih Všechno bylo jinak aneb Kdo začal druhou světovou válku a Den „M“ čtenář pochopí, že autor pracuje pouze s nepřímými důkazy - indiciemi. Přímé důkazy o tom V. Suvorov prostě nemá. Je možné, že jsou dosud uloženy v tajných temných archívech a od období tzv. perestrojky M. S. Gorbačova přes období prezidenta Borise Jelcina od rozpadu Sovětského svazu a vzniku státního útvaru Ruské federace těžko spatří světlo světa, čímž by odstranila poslední bílá místa v novodobé sovětské historii.

Zdroje:

1. Suvorov, V., Akvárium, překlad Dagmar Stinglová, Praha, Naše vojsko, 1996
2. Suvorov, V., Beru svá slova zpět, překlad Bruno Solářík, Praha, Naše vojsko, 2006
3. Suvorov, V., Den „M“. Jak J. V. Stalin chystal válku na východě v roce 1941, překlad Jana Jelínková, Brno, Jota, 2006
4. Suvorov, V., Očísata, překlad Dimitrij Běloševský, Praha, Naše vojsko, 2002
5. Suvorov, V., Stín vítězství, překlad Dagmar Stinglová, Praha, Naše vojsko, 2005
6. Suvorov, V., Útvary SPECNAZ. Důvěrná zpráva o elitních sovětských jednotkách, překlad Jan Mattuš, Brno, Jota, 1996
7. Suvorov, V., Volba, překlad Daniel Kühnl, Praha, Naše vojsko, 2002
8. Suvorov, V., Všechno bylo jinak aneb Kdo začal druhou světovou válku, překlad Dimitrij Běloševský a Rudolf Řežábek, Praha, Naše vojsko, 1995
9. Vojennyj istoričeskij žurnal - VIŽ, 3/89.

Exaktnost strategických záměrů vzdělávací politiky pracovníků ve státní správě

Pavel Sirůček

V příspěvku Jaroslava Šetka „*Strategie vzdělávacích programů pro personál veřejné správy*“ (Marathon, 2008, č. 2) nalézáme rozsáhlý nástin názorů na aplikaci strategie vzdělávacích programů pro pracovníky státní správy. Hlavní teoretický přínos textu spočívá v aplikaci metod plánování a ekonomické efektivity při volbě strategických záměrů vzdělávací politiky. Významné, a to nejenom z ekonomického hlediska, by zřejmě bylo pokusit se aplikovat některé naznačené metody v praxi. V rozsáhlejším závěru autor důsledně zdůrazňuje význam strategických metod pro kapitálové teorie. Uvedené jednoznačně vyplývá ze „zákona akce a reakce“ v ekonomickém i sociálním systému. Naznačená problematika by rozhodně stála za důkladnější, a interdisciplinární, rozpracování.

Vzdělávání pracovníků státní správy je nesporně významnou oblastí společenského života, a to nejen z hlediska vytvoření podmínek pro zajištění trvalého perspektivního (i udržitelného) vývoje. V současné době dochází v organizační struktuře státní správy ke změnám v uspořádání složek, majících ve své působnosti tvorbu různých strategií. Požadovaná kvalita a úroveň strategického managementu je v tomto kontextu podmíněna personální úrovní složek, informačním zabezpečením i použitými postupy a metodami.

Význam vzdělávací politiky má celou řadu dimenzí, a to jak v rovině časové, tak prostorové. Obecně lze konstatovat, že v sázce je zde příliš mnoho, než aby bylo možno při orientování spoléhat pouze na náhodu, rutinu nebo neadekvátní přístupy. V podmínkách ČR je do značné míry rozšířen názor, že ve strategii lze obtížně aplikovat exaktní metody a postupy. Nezřídká dochází k přeceňování intuitivní a zkušenostní složky, která je - důsledkem časového odstupů a odlišností situace nabytí zkušeností - často značně neadekvátní. Což mnohdy vede k tomu, že strategické aktivity a zpracování výchozích strategických dokumentů pro vzdělávací politiku se redukuje na tradiční a pouhé „psaní slohových cvičení“, a to velmi obecného obsahu s velmi malou informační hodnotou.

Jako příklad lze uvést stále nedostatečné využívání strategických propočtů, modelů, simulací a strategických her. Exaktnost a zároveň následnou objektivitu a transparentnost vzdělávacích programů je nutné zvýšit variantní optimalizací jako náležitostí tvorby strategie. Užitečným metodologickým obratem může být aplikace analýzy extrémů. Spočívala by ve fiktivním umístění objektu strategie ve vzdělání do krajních poloh a stanovení důsledků extrémních vstupů na výstupy. Obdobně jsou nezbytné dokonalé znalosti a schopnosti analýzy věcné stránky objektu strategie, zdůraznění významu objektu strategie i důležitosti informačního zabezpečení, využívání dialogu, metod brainstormingu aj., krizového managementu, expertiz i dalších forem konfrontace názorů.

Inspirativní by možná i zde mohlo být střízlivé poučení z moderních rozpracování instrumentaria teorie her, např. v kontextu strategie konfliktu či nové tzv. teorie vytváření mechanismů. Za vybudování jejich základů byly uděleny poslední Nobelovy ceny za ekonomii (přesněji Ceny švédské Říšské banky za ekonomickou vědu k upomínce na Alfreda Nobela) za rok 2007. Pro konkrétní situace koncepce vypočítává optimální výsledek a hledá mechanismus, kterým institucionální uspořádání vyjednávání dospěje k žádoucímu cíli. V duchu pokračujícího úsilí o přeměnu ekonomie v exaktní vědu byly v roce 2007 oceněny právě příspěvky týkající se optimalizace v ekonometrii a ekonomii, resp. jejich mnohé aplikace. Za úzce související teorii her byly tyto ceny uděleny již za rok 1994 a 2005; přínos k analýze trhů s asymetrickými informacemi byl zohledněn v roce 2001.

Výše naznačené postupy, i přes určitou rozpačitost jejich aplikací v oblasti strategie, mají obvykle spíše „tradiční“ charakter. Taktéž nelze nikdy zapomínat na jejich nesporná omezení, problémy, explicitní i implicitní předpoklady využití i mnohdy abstraktní a modelový charakter. Lze ale vyjádřit názor, že i v moderních aplikacích strategie v rámci vzdělávacích programů by měly mít adekvátní místo také obraty, postupy či disciplíny více či méně „netradiční“. Aspekty chování, postojů a hodnotové orientace vedou k možnosti srovnání s chováním lidí a skupin při použití „strategické psychologie“. Aspekty odpovědnosti a korektnosti při tvorbě vzdělávacích programů vzbuzují představu tzv. strategické etiky. Ani tyto aj. dimenze by neměly být zcela přehlíženy. Také oblast strategických záměrů vzdělávací politiky pracovníků státní správy (a samozřejmě nejen zde) musí adekvátně reagovat na aktuální výzvy a proměny, dnes především pod vlivem akcelerující globalizace. „Předglobalizační“ schémata, myšlenkové stereotypy a zavedené postupy již nemusí vystačit ani tady.

4. Diskusní materiály

Spekulativní redistribuční systémy

(Pokračování)

J. P. Kroupa

Hypotéční krize 2007

Kořeny této krize, nazývané též Subprime - krize lze spatřovat v kurzu americké centrální banky. Nízká směrná úroková míra umožnila prudký nárůst hypotéčních úvěrů. Tento stav vyvolal vysokou konjunkturální vlnu v oblasti obchodu s nemovitostmi. Prudké zvýšení cen nemovitostí způsobilo zvýšení hypotéční jistoty, což mělo za následek zvýšení hypotéčních úvěrů. Takto se stalo, že byly uzavřeny hypotéční smlouvy s klienty, kteří nebyli schopni z vlastních finančních zdrojů plnit závazky, vyplývající z hypotéčních smluv. Hypotéční úvěry, kde klient neplní své závazky, (splátky) se zařazují do kategorie nejistých úvěrů zvaných v tomto případě subprime.

Součástí souboru hypoték, zvaných mortgage-backed-securities(MBS), jsou :

- Commercial MBS (CMBS) hypotéky, jejichž jistinou jsou podnikové, popřípadě vícebytové nemovitosti (administrativní, obchodní, sídlištní objekty).
- Residential MBS (RMBS) úvěry na stavbu rod. domů a bytů. Tyto jsou „svazovány“ do cenných papírů Mortgage Pass Through (MPT) Security.

Takto emitované cenné papíry jsou předmětem spekulativních transakcí. Účelem emise těchto cenných papírů přes speciální fondy a účelové organizace (SIV) je jednak přenos úvěrového rizika na druhé a jednak získat finanční prostředky pro financování dalších úvěrů.

Pouze v letech 2006 a 2007 bylo na americkém trhu poskytnuto celkem 3200 miliard \$ hypotéčních úvěrů. Zatím co ještě v polovině roku 1990 obsahoval podíl subprime 2 % celkového hypotéčního trhu, činil v r. 2001

podíl těchto úvěrů 5 %. Od tohoto období dosáhl do roku 2007 nárůst jejich podílů 25 %. Na počátku roku 2007 dosáhl nárůst výpadku plnění závazků z těchto úvěrů takové výše, že došlo k vlně insolvencí u finančních institucí, které se na tento segment úvěrů specializovaly. K tomuto stavu přispěl i kontinuální nárůst úrokového zatížení za současného propadu cen nemovitostí.

Protože byly hypoteční úvěry transformovány do formy obchodovatelných cenných papírů, zasáhl tento nepříznivý vývoj i jiné investory, kteří měli tyto cenné papíry ve svém portfoliu. V tomto případě to byly především hedgefony, které byly touto krizí primárně postiženy. Protože do hedgefondů investují profesionální investoři, jako jsou banky a veřejné investiční fondy, přerostla tato krize v polovině roku 2007 ve všeobecnou finanční krizi, která postihla nejen řadu bank v mnoha zemích ale i ostatní investory.

Tak na příklad již na počátku krize byl citelně postižen hedgefond Swood Capital, jehož prominentním investorem je elitní univerzita Harvard. Tento hedgefond, založený 2004 musel být uzavřen, neboť během jediného týdne činila jeho ztráta více jak polovinu jeho jmění, původně odhadovaného na více jak 3 miliardy \$ Harvardská univerzita takto utrpěla ztrátu ve výši cca. 700 milionů \$. Zbylé jmění bylo převzato hedgefondem Citadel, s celkovým jměním 14 miliard \$ V dalších dnech následovalo uzavření celé řady hedgefonů, jiné musely dostat od vlastních investorů dodatečné příděly fin. prostředků.

Tak např. Americká investiční banka Goldman Sachs byla nucena podpořit hedgefond Global Equity Opportunities částkou 3 miliard \$, další finanční podporu dostal tento fond ještě od Starr&Co., Perry Capital LLC. Další investiční banka Bear-Stearns musela část vlastních hedgefondů podpořit částou 1,6 miliard \$, přičemž celková potřeba fin. výpomoci činila 3,2 miliardy\$. Ostatní hedgefondy, napojené na tuto banku musely být rozpuštěny.

Jak těsně je propojení finančních institucí v období globalizace ukazuje následující příklad: Následkem insolvence americké hypoteční banky Home Banc byly jako věřitelé postiženy následující banky: Deutsche bank, Commerzbank, francouzská BNP, belgicko-nizozemská Banka Fortais. Z německých bank byly hypoteční krizí nejvíce postiženy IKB a WestLB. Pouze WestLB investovala do Subprime-sektoru na 1,25 miliard €.

Výpadek likvidity vyvolal vlnu finančních intervencí centrálních bank v řadě zemí. K 14.8.2007 poskytnuté finanční výpomoci:

Centrální banka suma v mld €

EZB(evropská. centrální banka) 210,0

Federal Reserve Bank (USA) 46,8

Bank of Japan 9,9

norská centrální banka 5,7

Reserve bank of Australia 3,1

švýcarská národní banka 1,5

Bank of Canada 1,1

(Údaj z Handelsblatt z 14.08.2007)

Ztráty bank a investičních fondů narůstaly dale. Ještě v prosinci 2007 musela americká investiční banka Morgan Stanley odepsat v souvislosti se zmíněnou krizí celkem 9,4 miliard \$, z toho lze připisat 7,8 miliard pouze na vrub hypoteční krize. Zbytek ve výši 1,6 mld \$ představují kolaterální ztráty. Za účelem posílení vlastního kapitálu byla banka nucena podstoupit čínskému státnímu fondu balík akcií v celkové hodnotě 5 miliard\$. Do stejné situace se dostala i švýcarská banka USB, která musela vlastní ztrátu kompenzovat emisí dluhopisů v celkové hodnotě 10 miliard \$, které je možno vyměnit za akcie. Tyto dluhopisy mají převzít singapurský státní fond Government of Singapore Investment Corporation, Abu Dhabi Investment Authority, spolu se státním Fondem Ománu. Úroková míra těchto dluhopisů se pohybuje kolem 9 %. Státní fond Abu Dhabi Investment Authority koupil rovněž podíly na Citygroup ve výši 4,9 % , což představuje celkovou částku v hodnotě 7,5 miliard \$. Tato banka utrpěla ztrátu ve výši 18,1 miliard \$ a byla nucena prodat balíky akcií v celkové hodnotě 12,5 miliard \$. Dalšími kupci je státní fond Government of Singapore Investment (GIC) a soukromí investoři Sandy Weill spolu se saudským princem Alwaleed bin Talal bin Abdulaziz Al Saud.

Obdobně je postižena i banka Merrill Lynch, která byla nucena prodat vlastní podíly v celkové hodnotě 1 miliardy \$ státnímu investičnímu fondu Temasek Holdings ze Singapur. Tato investiční banka musela ve čtvrtém čtvrtletí 2007 odepsat úvěry v hodnotě 9,8 miliard \$. Celková ztráta se odhaduje na 14,1 miliard \$.

Příčinou tak velkých strát jednotlivých bank je převzetí bezcenných cených papírů zpět z SIV do portfolia bank. SIV: (Structured Investment Vehicle) účelové organizace nakupující dlouhodobé cenné papíry. Tyto organizace se financují z prodeje krátkodobých cenných papírů. Účelem zřízení těchto organizací je přenos úvěrových rizik z bank na SIV a zároveň získat finanční prostředky za účelem krytí dalších poskytovaných úvěrů. (http://de.wikipedia.org/wiki/Structured_Investment_Vehicle)

Údaje o výši ztrát jednotlivých finančních institucí se rozcházejí. Jednou z příčin je zařídění cenných papírů, které mají v jejich portfoliu. Zatím co některé jsou zařazeny do nejvyšší bonity AAA, jsou tyto následně po důkladné analýze přeřazeny do nejhorší skupiny CCC (bezcné), takže v současné době ani banky samy neví, jak vysoké jsou jejich vlastní ztráty. (Údaje převzaty z Manager-Magazin)

Jako hlavní příčinu této krize lze spatřovat v chybných referencích poradenských agentur, které mají za úkol posuzovat bonitu a tím úvěrovou spolehlivost klientů a cenných papírů.

Jako další příčina vzniku této krize se uvádí přílišná lehkověrnost bank při poskytování finančních prostředků hedgefondům.

Položíme-li si otázku, proč nastala tato finanční krize právě v segmentu hypotéčních úvěrů a z jakých důvodů nastal prudký vzestup hypoték právě v oblasti subprime, musíme hledat příčinu v důvodech, které vedou majitele nemovitostí k situaci, kdy se jednak tito rozhodnou uzavřít hypotéční smlouvu a následně jsou nuceni nedodržet její podmínky. Podle údajů časopisu

Manage-Magazin s odvoláním na OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) činí podíl úspor obyvatelstva USA -1%. To znamená že průměrný američan nejen že nic neuspoří, ale zvyšuje vlastní zadlužení.

(<http://www.manager-magazin.de/unternehmen/artikel/0,2828,529168,00.html>)

převzaty z Manager-Magazin)

Jako hlavní příčinu této krize lze spatřovat v chybných referencích poradenských agentur, které mají za úkol posuzovat bonitu a tím úvěrovou spolehlivost klientů a cenných papírů. Jako další příčina vzniku této krize se uvádí přílišná lehkověrnost bank při poskytování finančních prostředků hedgefondům. Položíme-li si otázku, proč nastala tato finanční krize právě v segmentu hypotéčních úvěrů a z jakých důvodů nastal prudký vzestup hypoték právě v oblasti subprime, musíme hledat příčinu v důvodech, které vedou majitele nemovitostí k situaci, kdy se jednak tito rozhodnou uzavřít hypotéční smlouvu a následně jsou nuceni nedodržet její podmínky. Podle údajů časopisu Manage-Magazin s odvoláním na OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) činí podíl úspor obyvatelstva USA 1%. To znamená že průměrný američan nejen že nic neuspoří, ale zvyšuje vlastní zadlužení.

(<http://www.manager-magazin.de/unternehmen/artikel/0,2828,529168,00.html>)

Krize v oblasti financování zdravotnictví

Jednou z možných příčin lze spatřovat v katastrofální situaci v oblasti zdravotnictví a v cenách nájemného v USA. Zde je nutno podotknout, že toto není jedinou příčinou všeobecného zadlužení obyvatelstva USA. V roce 2002 uveřejnil německý časopis *Ärzteblatt* výsledky studie národní akademie věd USA o stavu zdravotního zabezpečení. Výsledkem studie bylo zjištění, že se celý systém nachází v krizi s tím, že není tento systém jak nyní, tak i v budoucnu schopen finančně zabezpečit potřeby obyvatelstva v oblasti zdravotní péče:

Jako hlavní projevy krize ve zdravotním zabezpečení lze shrnout do následujících bodů:

- Příspěvky na zdravotní pojištění rostou o 12 % za rok.
- Pojištěnci platí v čase stále více, přičemž objem nabízených výkonů klesá.
- Počet obyvatel, kteří nejsou pojištěni po řadu let stoupá a dosáhl k datu uveřejnění zmíněné studie 41,2 milionů obyvatel. Každý sedmý občan USA nemá vlastní zdravotní pojištění.
- Spolkové země, konfrontované výpadkem příjmů z daní omezují vlastní programy, v oblasti zdravotní péče, jakož i přístup k nim.
- Desetitisíce pacientů ročně umírá a to z důvodu terapeutických chyb a omylů.
- Ceny za pojištění z povinného ručení stouply natolik, že jsou pro lékaře nedostupné.

(Studie v internetu: www.nationalacademies.org.)

Na zhoršující se situaci ve zdravotnictví reagoval v r. 2006 prezident USA J.W. Bush v projevu k delegátům American Hospital Association s požadavkem na reformu zdravotnictví a nazval nárůst soukromého zdravotního pojištění v uplynulých pěti letech o 75 % jako neakceptovatelné. Jako neakceptovatelnou označil prezident Bush rovněž situaci, kdy stále rostoucí počet amerických firem nenabízí vlastním zaměstnancům z důvodu úspor nákladů žádné zdravotní pojištění.

(Celý článek : www.aerzteblatt-student.de/doc.asp?docId=103000.)

Vývoj v oblasti zdravotního zabezpečení uvádí časopis *Ärztezeitung* v článku z 30.07.2007 pod názvem *Eine schwere Erkrankung? Das wäre der finanzielle Ruin!* von Claudia Pieper (Těžce onemocnět? To by znamenalo finančně se zruinovat.) Podle uvedeného článku se v USA stále více prosazují dva typy zdravotního pojištění Zvané souhrnně Limited Medical Benefits:

- High Deductible Plans: Pacient nese náklady na léčbu do určitého limitu sám, Přičemž jeho výše se pohybuje v hodnotách desetitisíců dolarů. To, že je pacient vůbec zdravotně pojištěn zjistí až tehdy, kdy náklady na jeho léčbu překročí stanovený limit.

- V druhém případě hradí zdravotní pojišťovna náklady na zdravotní ošetření do předem dohodnutého limitu. V případě, že náklady léčby překročí stanovený limit, nese tyto potom pacient sám.

Pisatelka uvádí následující příklad:

Z důvodu snížení nákladů se rozhodl řetězec restaurací Friendly's Ice Cream Corp. části vlastních zaměstnanců nabídnout pouze limited coverage. Zaměstnanci mohli volit ze tří variant, jejichž týdenní příspěvky se pohybovaly mezi 7,95 až 22,30 \$. Nejlevnější varianta kryla náklady na ambulantní ošetření ve výši 1000 \$ za rok, ta nejdražší 2000 \$. Náklady na pobyt v nemocnici byl pojišťovnou kryt maximálně do výše 10 000 \$, pouze však ne výše, jak 100 \$/den, což je pouze zlomek toho, co obvykle stojí pobyt v nemocnici....

Vývoj nárůstu podílu hypotéčních úvěrů zařazených do kategorie subprime ve srovnání se zhoršující se situací v oblasti zdravotního zabezpečení v USA ukazuje možnou souvislost. I když nebyla podrobně zkoumána vzájemná souvislost, lze se domnívat, že významnou úlohu při zařazení hypotéčních úvěrů do kategorie subprime je platební neschopnost z důvodu katastrofální situace v oblasti zdravotního zabezpečení. Pro tuto hypotézu mluví časový souběh jak vývoje v oblasti zdravotní péče, tak i nárůstu objemu úvěrů, zařazených do kategorie subprime.

S ohledem na situaci v zdravotním pojištění dá občan USA přednost vlastnictví nemovitosti jako jistoty při získání úvěru před alternativou nájemného bydlení. Bydlení v nájemném bytě neznamená pro finanční instituci poskytující úvěr žádnou jistotu splátky úvěru. Neúměrné finanční zatížení vzniklé neočekávanými finančními náklady na lékařské ošetření musí takto zcela zákonitě vézt k přehodnocení priorit v plnění finančních závazků ve prospěch léčby.

Uvedenou hypotézu podporuje fakt, že s ohledem na tíživou situaci dlužníků s nižší bonitou, vzniklou v souvislosti jmenované finanční krize vyvinula vláda USA iniciativu formou státních záruk, daňových úlev a změn zákonných ustanovení s cílem pomoci insolventním postiženým občanům. K tomuto kroku by se zajisté nerozhodla, jestliže by se jednalo o masovou insolvenci vzniklou neúměrným čerpáním spotřebitelských úvěrů.

V oblasti finančních spekulací nedochází pouze k velkým krizovým ztrátám na finančním trhu. V mnoha případech jsou malé ztráty o to bolestivější, neboť byly do hry vsazeny finanční prostředky subjektů, kteří jsou příjmově omezeni se záměrem snížit jejich úvěrové zatížení.

Redistribuce v důsledku spekulativních ztrát měst a obcí

Jako další příklad rizik v oblasti spekulací slouží ztráty měst a obcí: Městské kanalizace města Neuss se pustily na radu financující banky do swapových spekulací a výsledkem je výzva správce fondu, aby investor vytvořil finanční rezervu na krytí ztrát ve výši 14 mil. € s tím, že konečná ztráta bude s konečnou platností známa až v roce 2013.

Obdobně bylo postiženo město Hagen. Sázka do swapové spekulace v roce 2005 ve výši 170 mil.€ způsobila finanční ztrátu ve výši 51 mil. €.

Tyto případy nejsou zdaleka ojedinělé. Za současných tíživých finančních situací většiny měst a obcí v NSR patří spekulace v oblasti derivátů k běžným praktikám úvěrového managementu s cílem snížit úrokové zatížení obecních rozpočtů. Tento trend se prosazuje již od r. 1990. Zde je nutno poznamenat, že se jedná o finanční spekulace s daňovými prostředky. Takto vzniklé ztráty nese s konečnou platností daňový poplatník. Celkový počet měst a obcí, které se snaží tímto způsobem zlepšit své úrokové zatížení z přijatých úvěrů se ve SRN odhaduje na 40% celkového počtu všech obcí. (údaje M+M)

Private-Equity-Fonds

Další oblastí spekulativní činnosti fondů jsou investice do podnikové sféry. Fondy, které se touto činností zabývají jsou v odborné literatuře známy pod pojmem Private-Equity-Fonds (dále jen PEF). Spekulativní činnost těchto fondů spočívá v převzetí kontroly nad podniky s cílem docílit maximálního zisku.

Jedná se tudíž na rozdíl od klasických hedgefondů o spekulativní investiční činnost do podnikatelské sféry formou získání jejich podílů. Předmětem jejich spekulací jsou prakticky všechny formy podniků, bez ohledu na jejich formu - a.s., s. r. o.)

Paleta jejich strategií je velmi různá. Sahá od krátkodobých investic přes investice do rizikových podnikatelských záměrů (Venture Capital), až po nákup pohledávek zadlužených podniků a státních závazků (tyto fondy jsou označovány jako vulture funds (vultur-sup)).

Počátky PEF sahají do r 1989 kdy dva fondy tohoto druhu soupeřily o převzetí amerického koncernu RJP Nabisco. Potřebný kapitál získávají PEF jednak z vlastních zdrojů, ty ale představují obvykle jen zlomek vynaložených prostředků max. 1/3 a jednak od bank, penzijních fondů, popřípadě od velkých pojišťoven (2/3 a více).

Převzetí podniků je obvykle financováno převážně formou úvěrů (Leveraged Buyouts). PEF se podílejí na těchto transakcích do 20 % celkové hodnoty, přičemž zbytek, 80-90 % je kryt úvěrem.

Tyto jsou následně novým majitelem převedeny na postižený podnik, který je nucen poskytnuté úvěry vč. úroků splácet. Je-li podnik dost silný aby unesl toto úvěrové zatížení, pak se vlastní převzetí financuje ze zisku. Kromě toho jsou podniky nuceny k výplatě mimořádných dividend formou dodatkových úvěrů, popřípadě emisí dluhopisů. Zde se využívá výše popsaný leverage-efekt. Rozdíl výše úroků z poskytnutých úvěrů a rendita kapitálu jsou potom zdrojem zisku PEF.

Nezřídka se sdružují PEF do koalic a vystupují vůči postiženému podniku společně. Mimo to jsou také známy koalice investičních fondů s bankami, popřípadě zakládají finanční instituce buď vlastní investiční fondy, nebo se touto činností zabývají samy (Goldmann Sachs).

Jako příklad lze v tomto případě jmenovat snahy o převzetí holandské banky ABN Amro. V únoru 2007 vyzval hedgefond TCI s celkovým podílem menším jak 3% vedení ABN Amro k rozštěpení banky na jednotlivé části, nebo tuto prodat s poukazem, že banka je výrazně podhodnocena. K tomuto požadavku se v březnu připojil další britský hedgefond Toscafund. Pokusy těchto fondů vedly k vytvoření konkurenční koalice ve složení bank a investičních společností Fortis, Royal Bank of Scotland a Santander.

Vedení ABN Amro zahájilo jednání o jejím převzetí s anglickou bankou Barclay ve snaze odvrátit hrozící rozdělení banky. Výslednou situací byl vzájemný boj ve formě stoupajících cen akcií, které byly obě strany ochotny za jejich nákup zaplatit. Podíl hedgefondů v počtu kolem jedenácti činil této transakci přibližně 200 mil. \$. Výsledkem jejich snah bylo, že valná hromada akcionářů se v dubnu připojila k výzvě TCI banku buď rozdělit, nebo ji prodat. V říjnu byl osud holandské banky se sítí 53 poboček po celém světě zpečetěn rozhodnutím akcionářů prodat Banku konzorciu bank Bank of Scotland, Fortis, a Santander. Pro akcionáře bylo směrdatné, že za prodej akcií nabídla banka Barclay 33€/akcii, (celkem asi 67 miliard €) zatímco konsorciem Bank of Scotland, Fortis, a Santander nabídky 38 €/akcii (celkem asi 71 miliard €) a to hotož, zatímco Barclay hodlal platit vlastními akciemi, které byly po finančním krachu na trhu s Hypotékami navíc oslabeny. Z uvedeného je zřejmé, že akcionáři, jakožto podílníci na světové bance ABN Amro jsou ochotni tuto zničit jenom proto, že na její likvidaci vydělávají peníze. Zatímco kapitál uložený do podniku vyžaduje od zaměstnanců loajalitu a iniciativní spolupráci, dokáží majitelé kapitálu podnikem obratem ruky bez jakéhokoliv skrupulí rozdělit, prodat nebo zrušit.

Spekulativní metody, kterými se snaží investiční fondy docílit maximální zisk lze shrnout do následujících bodů:

- Podnik je rozdělen na jednotlivé části, které jsou potom nabídnuty k odprodeji. Výsledek prodeje je v případě akciových společností použit pro výplatu mimořádných dividend, nebo, v případě, kdy podnik nemá formu akciové společnosti vytváří zisk PEF.

- Podnik je po převzetí donucen nahradit vlastní kapitál cizím přičemž vlastní kapitál je vyplacen jako mimořádná dividend (leverage-efekt). Výše náhrady vlastního kapitálu cizím dosahuje obvykle až deseti násobku zisku, v některých případech i více. Splátky úvěrů a úroků provádí podnik z běžného zisku.

Toto platí, jak popsáno výše, rovněž v případě převzetí (koupě) podniků, které nemají formu akciových společností. Vlastní koupě je financována z úvěrových prostředků, které podnik musí po změně majitele jako vlastní úvěr splácet, neboť závazky plynoucí z poskytnutého úvěru jsou PEF převedeny na převzatý podnik. V případě, že podnik není schopen plnit vlastní úvěrové závazky, snaží se PEF buď části, popřípadě celé podniky prodat.

- V případě převzetí jednoho podniku druhým, vstupují PEF do hry s cílem získat co největší balík akcií. Jako akcionáři podniku, který má být převzat zvyšují potom cenu akcií, za kterou jsou tyto ochotni prodat. Jedná se tudíž o spekulace s akciemi při stoupajícím kurzu. V tomto případě stoupají ceny akcií dotčeného podniku vysoko nad jejich skutečnou hodnotu a představují pro společnost, která chce danou akciovou společnost převzít neúměrné finanční zatížení. V mnoha případech zamýšlená fuze ztroskotá na spekulativně vysoké ceně akcií.

- Podniky, mající finanční rezervy na investice jsou donuceny tyto rozpustit a vyplatit akcionářům ve formě mimořádných dividend. Toto platí přiměřeně i v případě podniků, které vykazují velmi dobré výsledky podnikatelské činnosti.

- Management akciových společností, jejichž akcie jsou podhodnoceny je donucen formou úsporných opatření zvýšit renditu kapitálu a tím i cenu akcií. To se potom promítá jednak do zvýšení řádných dividend, jednak do výplaty mimořádných dividend.

- Fond odkoupí pohledávky věřitelů a následně je vymáhá u dlužníka - vulture funds.

Převzetím podniku je snaha získat do vlastnictví nehmotný majetek podniku, jako jsou patenty, průmyslové vzory, popřípadě celé vývojové týmy. V praxi dochází zcela běžně ke kombinaci těchto metod a cílů. Za účelem absolutní maximalizace zisku vytvářejí PEF, ať už jako akcionáři, tak i majitelé mimořádně silný tlak na management postižených podniků zvýšit renditu kapitálu formou úsporných opatření. Protože jsou PEF zainteresovány na realizaci zisku v co nejkratší době, děje se toto většinou formou úspory pracovních míst, rozdělením a následným odprodejem postižených podniků, popřípadě nahrazením vlastního kapitálu cizím (leverage-efekt).

Cílem PEF není dlouhodobá investice a zisk z cash flow, nýbrž krátkodobá investice s krátkodobě docíleným ziskem. PEF zůstávají majiteli podílů, popřípadě celé firmy pouze krátkodobě. Po dosažení maxima rendity kapitálu je podnik, popřípadě vlastní podíl(akcie) se ziskem odprodán. Uvolněný kapitál včetně nevyplacených podílů ze zisku je takto uvolněn k dalším investičně spekulativním ziskům. Rendita kapitálu PEF se pohybuje ročně mezi 15 až 40 %.

Nezřídkou končí tyto spekulativní praktiky PEF neúspěšně hlavně v těch případech, kdy postižené podniky nejsou schopny plnit jejich finanční závazky. V takovémto případě se snaží PEF podniky rozdělit a po částech prodat, nebo se tyto potácejí na okraji insolvence. Jejich finanční závazky potom přejímá jiná skupina PEF nechvalně označovaná jako vulture funds (vulture znamená v angličtině sup), které se specializují na investiční činnost v oblasti rizikových úvěrů, poskytovaných klientům s nízkou bonitou. Nezřídkou končí postižené podniky vlastní činnost formou konkurzu na základě vlastní insolvence. Jako příklad slouží firma Fairchild Dornier (Insolvence) nebo Bundesdruckerei (tiskárna cenin a dokumentů, prodaná po změně několika majitelů za symbolickou cenu 1€.). V poslední době se PEF angažují v jednotlivých podnicích delší dobu. Obvykle se však jejich kapitálový podíl omezuje na 3 až 5 roků.

5. Příloha: Z teorie redistribučních systémů

Teorie redistribučních systémů a „dekódování“ reality

Radim Valeník

(Následující text vychází z připravované monografie Teorie redistribučních systémů a její aplikace. Vybírá z něj metodologické otázky související s využitím matematických modelů při „dekódování“ reality, v daném případě společenské. V uvedeném směru doplňuje a rozšiřuje to, co je obsahem zmíněné monografie. Navazuje na výsledky uveřejněné ve Zvláštním čísle Marathonu z roku 2007, které bylo monotematicky věnováno právě problematice redistribučních systémů.)

Úvodní poznámka

Jak říkával jeden významný státník (bývalý ruský premiér Černomyrdin): „Chtěli jsme to udělat co nejlépe, ale dopadlo to jako obvykle.“ Zejména pokud jde o ekonomické reformy, resp. reformy v různých sociálně ekonomických oblastech, lze ztěžít předpokládat, že všichni táhnou za jeden provaz. Naopak – hrají se složité hry, v nichž každý z hráčů sleduje své cíle a někteří jsou ochotni pro svůj prospěch obětovat společný výsledek. Vytvářejí se nejrůznější koalice, kdy najít takovou, která by chtěla a dokázala potřebné a prospěšné reformy prosadit, není jednoduché. Někdy ani neexistuje a je potřeba ji teprve vytvořit. I to není jednoduché a teorie přitom hraje významnou roli. Pokud ovšem teorie nevnímá, jaké hry se hrají, o co v nich komu jde, jak s využitím teorie samotné potřebnou koalici vytvářet, nelze se divit, že pak vše dopadne „jako obvykle“.

Jak tento problém řešit? Lze postupovat dvěma směry:

1. Snažit se hru, která se v souvislosti s přípravou a prosazováním každé reformy hraje, co nejlépe pojmenovat, popsat její hráče, cíle, které sledují, koalice, které se vytvářejí, strategie, které používají atd. A to především prostřednictvím pojmů či více méně obecných konceptů odvozených od toho, s čím se v realitě setkáváme nejčastěji. Pojmenování a popis těchto konceptů, resp. standardních situací je odvozen od reality, je zobecněním toho, s čím se setkáváme nejčastěji, je získán empiricko-induktivním postupem. Musíme přitom počítat s tím, že koncept, kterým se snažíme vyjádřit hru související s realizací příslušné reformy, bude poměrně složitý a pokud půjdeme pouze touto cestou, začne být i nepřehledný.

2. Vytvořit model toho nejjednoduššího (elementárního) typu hry a popsat jej přesně s využitím matematických prostředků. Tento model pak vylepšovat, resp. rozšiřovat tak, aby byl stále věrnější, pokud jde o jeho vztah k realitě. Zobecňovat předpoklady, za nichž platí (tj. přejít od specifické situace k obecné) a na základě toho pak vytvářet obecné koncepty, které lze interpretovat na prakticky relevantních případech. Tento postup má do značné míry deduktivní charakter. Z výchozích předpokladů odvozujeme závěry, na základě nichž formulujeme a ověřujeme hypotézy. Při rozšíření modelu se rovněž snažíme o to, aby bylo intuitivně „nejúspornější“ či „nejjednodušší“. Ze zkušenosti vývoje vědy totiž víme, že právě takové rozšíření bude nejvíce odpovídat realitě.

Pokud budeme postupovat správně, oba směry se potkají. Obecné koncepty odvozené empiricko-induktivními postupy z reality a koncepty získané rozšiřováním elementárního modelu se začnou vzájemně doplňovat. Empirické koncepty budou ukazovat směr rozšiřování konceptů získaných deduktivně, deduktivní získané pak budou ukazovat způsob „čtení“ induktivně získaných.

Vstup teorie her do problematiky realizace reform

Jednou z prvních vlaštovek převodu popisu reálných situací v oblasti reformy sociálních systémů souvisejících se zrodem vzdělanostní společnosti do jazyka teorie her, je příspěvek Juraje Nemce (z UMB v Banské Bystrici) přednesený na konferenci Veřejné politiky a jejich účinnost - determinanty racionálnosti řízení ve veřejném sektoru pořádané 24. - 25.1.2008 v Brně Šlapanicích Ekonomicko-správní fakultou Masarykovy univerzity. Zde mj. říká:

„Nástrojem této části je analýza zájmů a strategií hlavních hráčů. Klíčoví hráči a jejich strategie jsou:

A: Nemocnice - nejsou nuceny k tvrdému rozpočtovému omezení. Jejich managementy jsou schopné přelévát část svých financí do soukromých rukou, jejich oficiální mzdy jsou nízké.

B: Lékaři - nejsou nuceni k tvrdému rozpočtovému omezení, mohou často dělat to, co chtějí, využívat změn dodavatelů vyvolané poptávkou ve všech směrech (zvláštní terapie, zvláštní vybavení, zvláštní léky atd.). Mají efektivní kontrolu nad šedými příjmy jako kompenzaci nízkých oficiálních mezd.

C: Politikové - mohou těžit z toho, že poskytují svým voličům „bezplatnou“ univerzální zdravotní péči.

D: Úředníci - disponují dodatečnými zdroji pro zvyšování své moci.

E: Pacienti - nejsou dostatečně informováni, a proto mohou být přesvědčeni k získání lepších (více drahých) léků nebo terapií, aniž by je potřebovali.

F: Pojišťovací společnosti - ve většině střeoevropských zemí nejsou ve skutečnosti nezávislé a neslouží jako regulátoři, ale jen jako distribuční kanály. Pro ně více zdrojů znamená větší hladinu režijních nákladů na jejich vlastní využití.“ (Nemec 2007)³

Všimněme si, že již samotná zvolená terminologie vystavuje danou problematiku (reformu systému zdravotnictví) přínosnému pohledu. Současně vyvolává řadu otázek typu:

1. Komu daný stav vyhovuje, proč a jak se tento stav reprodukuje.

2. Jak některé z hráčů zainteresovat na změně situace?

3. Kdy bude koalice pro změnu dostatečně silná a proč - a kdy naopak, můžeme předem počítat s tím, že reforma neproběhne úspěšně?

4. Jaké rozpory jsou uvnitř jednotlivých skupin hráčů (v příkladu J. Nemce mezi reprezentací nemocnic, lékařů, politiků, úředníků, pacientů a pojišťovacích společností), kde hledat spojence reformem a jak je motivovat?

Z hlediska všech těchto otázek platí především známé: Kapři si sami rybník nevypustí.

Po identifikaci základních problémů a rozporů, je na čase přistoupit k hledání praktických kroků. Prvním z nich by mělo být modelování reálné situace, která může nastat, tj. k modelování situací, do kterých se každý z nás dostává a v nichž by neměl prohrávat, využijeme jednu z nejzajímavějších oblastí aplikace matematiky - teorii her.

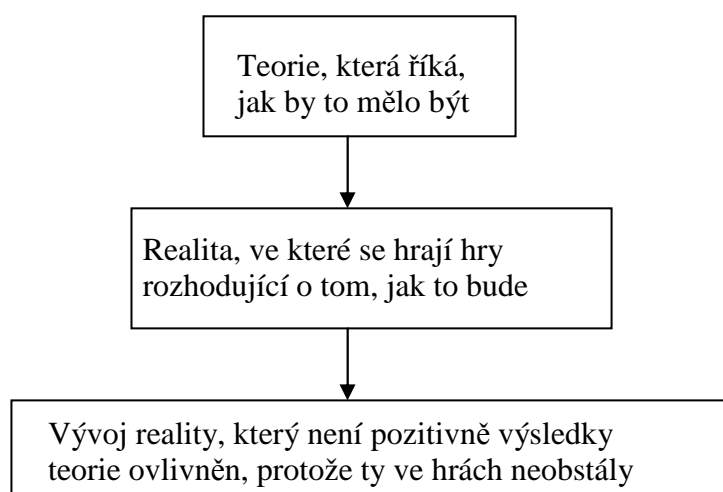
Obdobné myšlenky zazněly i v příspěvku Petra Hávy Péče o zdraví a spravedlnost, který přednesl na XIII. mezinárodní vědecké konferenci Teoretické a praktické aspekty veřejných financí 11. – 12.4.2008 na VŠE v Praze.

³ Není bez zajímavosti, že jeho „téměř jmenovec“ Jiří Němec (první ředitel Všeobecné zdravotní pojišťovny) v jednom z rozhovorů říká něco velmi obdobného: „Ve zdravotnictví existují pochopitelně určité profesní skupiny, které mají své legitimní zájmy. A ty se snaží prosadit. Někdy otevřeně, někdy nikoli. Na tomto poli je prostě mnoho hráčů: lékaři, státní správa, pojišťovna a samozřejmě pacienti. Sladit všechny tyto zájmy není a nebude nikdy jednoduché. Neexistuje žádná definitivní řešení. Vždycky se budeme pohybovat na úzké hraně kompromisu.“ (Hůla 1996) Hlavně však jde o to pochopit, jaké hry se zde kdo hraje a jak v nich obstát.

Analýza konfliktů souvisejících s přípravou, přijetím a realizací reforem s využitím teorie her je důležitá ještě z jednoho hlediska, jehož naléhavosti si budeme (bohužel) patrně uvědomovat stále více. Každá nepodařená či nedotažená reforma vytváří podmínky, které jsou pro určité skupiny výhodné v tom smyslu, že mají příjmy, které nepocházejí z jejich výkonu. Tím okamžitě vznikají silné motivy k udržení a zakonzervování dané situace. Nepodařená reformy tedy nejen nepřinášejí změnu, ale vedou ke vzniku podmínek, které nezbytným změnám brání. V této souvislosti si je nutné uvědomovat další podstatnou okolnost, která s právě řečeným souvisí. Již při přípravě reforem se vytvářejí skryté koalice, které se snaží průběh těchto reforem nasměrovat právě tak, aby byly nedotaženy, resp. aby z jejich nedotaženosti (nedostatků zakomponovaných do koncepce a způsobu realizace reforem) mohly skupiny generované příslušnou koalicí těžit nezávisle na podaných výkonech, resp. v rozporu s podanými výkony.

Rozdíl mezi přístupem založeným na využití teorie her a bez tohoto konceptu si lze názorně představit následujícím způsobem:

Schéma č. 1: Teorie, která nevyužívá teorie her

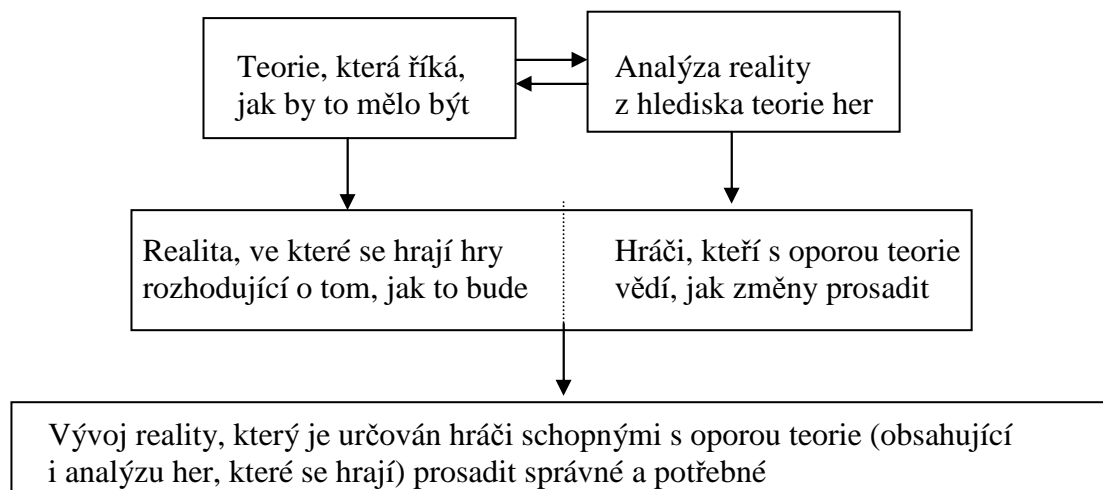

Při takto zúženém chápání teorie nedochází k tomu, aby realitu ovlivnila. Hry, které se hrají a do nichž bez teoretické reflexe teorie vstupuje, si výstupy teorie podřizují, modifikují je tak, aby ti, co ze systému těžili na úkor jeho efektivnosti z něj mohli těžit i nadále.

Výsledkem je typicky neúspěšná reforma. „Chtěli jsme to udělat co nejlépe, ale dopadlo to jako obvykle.“ (Jak říkával Černomyrdin.)

Teorie je slepá vůči příslušným hrám, nevidí je, někdy je dokonce nechce vidět. Jedná se o projev „pštroší“ taktiky, kdy nechceme něco vidět, abychom neztratili pocit, že děláme něco užitečného a prospěšného.

Schéma č. 2: Teorie, která využívá teorie her

Teorie se obrací adresně k tomu, kdo má zájem potřebné změny prosadit, vybíjí ho k tomu:

- znalostí toho, o co se ve hrách jde;
- vymezením toho, jací hráči zde působí;
- odhalením toho, jaké jsou jejich strategie;
- schopností toho, jak lze vytvořit vítěznou koalici;
- popisem toho, kdo ji podpoří, protože je to v jeho zájmu;
- vymezením toho, kdo bude působit proti;
- odhalením toho, jaké ten, kdo bude působit proti potřebným změnám, bude využívat strategie;
- znalostí toho, jak těmto strategiím čelit.

Proč potřebujeme matematický model

Jak jsme si již uvedli, v diskusích o reformách i při jejich přípravě a prosazování nejdůležitějším aktérům vůbec nejde o to, aby společenský systém fungoval lépe a aby cestou k tomu bylo respektování odborných argumentů. Ne. Hrají se různé hry, ve kterých se ti, co k tomu získají příležitost, snaží pro sebe vytěžit co nejvíce, a to i na úkor efektivnosti systému a perspektiv jeho rozvoje, které bezprostředně souvisejí s tím, jak budou lidé žít a jak se jim bude žít. V těchto hrách se uzavírají nejrůznější koalice a spojení, včetně skrytých vazeb mezi těmi, co navenek vůči sobě vystupují jako soupeři.

Co s tím? Ten, kdo důvěřuje rozumu a vědě jako prostředku, který rozum používá, se může pokusit o použití aparátu vědy k analýze daného problému. A tak se začala rodit teorie redistribučních systémů. Proč tento název? Protože „dekódování“ reality vycházelo z následujícího, v podstatě triviálního předpokladu: Čím více se v daném sociálním (malém či velkém) systému prosadí ti, kterým jde jen o to, co nejvíce vytěžit ze systému na úkor jeho rozvoje a efektivního fungování, tím bude efektivnost systému menší a jeho vývoj pomalejší. Čím větší bude redistribuce vytvářených prostředků oproti rozdělení podle toho, čím kdo k tvorbě prostředků přispěl, tím menší bude výkonnost celého systému. A to, k jaké redistribuci dojde, závisí na tom, jaký typ koalice se v systému prosadí jako dominantní.

V této souvislosti stojí zato zmínit, proč při analýze naznačených problémů nejde jen o velké systémy (ve smyslu celé společnosti). Existuje totiž velmi silná vazba mezi tím, co se odehrává „tam nahore“ a prostorem pro neefektivnost „tam dole“. Nebo jinak řečeno - redistribuce (v námi uvažovaném smyslu) „ve velkém“ vždy stojí na pevném základě umožnění redistribuce „v malém“.

Realitu můžeme poznávat různým způsobem. Například identifikovat a popsat všechny standardní situace, které vznikají ve společnosti při vytváření a prosazování zjevných i skrytých koalic usilujících o dobytí rozhodující pozice při redistribuci prostředků. Touto cestou poznání lze jít a dojít velmi daleko. Nejkrásnějším příkladem toho je mistrovský dvouseriál Jistě pane ministře a Jistě pane premiére. Nad tím, co se autorům podařilo, musí i ten, kdo se obrací k síle vědy a k její autoritě, pohlížet s úctou.

Lze však jít i jinou cestou. Hledat oporu v exaktních, zejména pak matematických prostředcích. Přesněji skloubit použití prostředků pojmového poznání s aparátem matematiky. Čím více je dané téma podbarveno zájmy, vášněmi, politickými a ideologickými střety, tím větší hodnotu má nalezení opory v tom, co je jasné a zřetelné. Při zpracování tématu se stále více potvrzovalo to, že při hledání opory v aparátu královny i služky věd, tj. matematiky, realitu poznáváme formou jejího „dekódování“. Zpočátku jsem používal pojem „dešifrovat“, „dekódovat“, „rozklíčovat“ v pracovních textech i odborných diskusích s kolegy jen jako metaforu. Spíše intuitivně či esteticky se mi zdál být vhodný. Když jsem si však jednou pro sebe položil otázku, co by mělo být tím kódem či klíčem, pokud by šlo skutečně o dekódování, uvědomil jsem si, že přirovnání procesu poznání reality k procesu dešifrování je více než metafora. Ostatně - ať čtenář těchto řádků již nyní zkusí odpovědět na otázku, co by mohlo být oním klíčem a jak tento klíč funguje.

Důležitým krokem bylo „vypiplání“ jednoduchého modelu redistribučního systému, který byl nazván v logice věci elementárním redistribučním systémem. Každý krůček, o který se podařilo posunout analýzu redistribučních systémů a systémů, které vznikly jejich rozšířením, dále, měl pro pochopení chování hráčů v reálných redistribučních systémech obrovský význam. Umožnil spatřit to, co do té doby zůstávalo skryto, o čem někdo snad ani netušil, že může existovat.

Vraťme se nyní k otázce, co je klíčem „dekódování“ reality. Odpověď je možná poněkud překvapující: Je to právě vhodné zjednodušení jako užitečná abstrakce, co funguje současně i jako klíč (kód), kterým začínáme realitu číst. Mj. tato představa o procesu poznání založením na využití matematických prostředků je důležitým vedlejším výsledkem bádání v oblasti teorie redistribučních systémů.

Rozšiřováním, obohacováním, doplňováním, zobecňováním (překračováním) předpokladů, včetně skrytých pak model dorůstá do podoby, kdy umožňuje zachytit bohatost reality, je schopen ji popsat stále plněji. Současně

se ukazuje, že je potřeba znovu a znovu, přesněji a přesněji definovat (uchopit) ty nezákladnější pojmy. Právě v jejich přesném uchopení je klíč k odhalení skrytých předpokladů a tudíž i rozvíjení modelu.

Důležité je přitom najít to, co je nejjednodušší. Nejjednodušší v intuitivním smyslu, protože žádný formální předpis, který by vyjádřil, co tím nejjednodušším je a jak ho najít, neexistuje. Zmocníme-li se pak tohoto nejjednoduššího (tohoto klíče), začne se před námi realita otevírat, začneme ji číst. Většinou pak k rozvíjení jednoduchého modelu do jeho relativní úplnosti stačí vnést do něj matematická zobecnění odvíjející se od pojmu přirozeného čísla.

Hledání klíče k dekódování reality v dějinách vědy

Vzhledem k významu principu využití nejjednoduššího modelu k rozklíčování reality mu věnujeme podrobněji. Nejnázornějším příkladem nalezení takového klíče k dekódování reality byl patrně objev zákona setrvačnosti založený na abstrakci rovnoměrného přímočarého pohybu. Někdy bývá připisován Galileiovi, ale zasloužili se o něj spíše jeho žáci. Zdálo by se, že není nic jednoduššího, než vyjádřit pohyb v podmínkách, kdy pohybující se těleso není ničím ovlivňováno, rovnicí

$$s = v \cdot t$$

(dráha s je přímo úměrná rychlosti v a času t).

Odsud pak vyplývá známá formulace o tom, že těleso zůstává v klidu nebo rovnoměrném přímočarém pohybu, pokud na něj nepůsobí síla.

Více než dva tisíce let ovšem existoval koncept pohybu těles opírající se o autoritu Aristotela, který vycházel z toho, že tělesa ke svému pohybu potřebují nějakou stále přítomnou sílu. A nový koncept založený na abstrakci rovnoměrného přímočarého pohybu vznikl (prosazoval se oproti vžitým představám a stereotypům) nesmírně obtížně.

Nový koncept se pak stal klíčem (kódem) k rozklíčování (dekódování) reality. Tak např. přímo provokuje otázku - a co jestli na těleso bude působit síla? Z její odpovědi pak vyplývá druhý zákon Newtona, zobecnění pohybu na rovnoměrně zrychlený. Dalšími rozšířeními jsou pohyb kruhový, resp. pohyb v podmínkách dostředivě působící síly. Jiným příkladem rozšíření je síla vznikající vzájemnou interakcí dvou těles (zákon akce a reakce, resp. třetí zákon Newtona). Odsud již byl krůček k molekulárně kinetické teorii plynů a kapalin atd.

Důležité je, že každý krok rozšíření původního modelu i další krok rozšíření těch modelů, které vznikly jeho rozšířením byl vždy veden ve směru nejjednoduššího vyjádření přesahu.

Rovněž tak přechod od klasické mechaniky k nové, založené na principu relativity, se vyznačoval tím, že přesah měl podobu toho (z intuitivního hlediska) nejjednodušeji možného rozšíření.

O tom, že každý krok dekódování světa má si lze představit jako limitně jednoduché rozšíření původního (rovněž původně limitně nejjednoduššího) modelu, svědčí mj. některé příspěvky uvedené v knížce *Můj Einstein* (originál byl vydán v roce 2006). Jedná se většinou o příspěvky špičkových fyziků, kteří s nadhledem i hlubokým pochopením komentují to, s čím vlastně Einstein přišel. Uvedeme si dva příklady. Ačkoli se to na první pohled nezdá, vypovídají právě o tom a o tomtéž.

Nejdříve první a stručnější, který se v různých podobách objevoval již dříve: „*Einsteina nemotivovalo žádné převratné experimentální zjištění (ačkoli právě na základě experimentů už rostly pochybnosti o Newtonově názoru na svět), ale hluboký estetický a fyzikální smysl pro symetrii a soulad s přírodou. Protože symetrie těsně souvisí s krásou a jednoduchostí, snadno uvěříme Einsteinovu názoru na fungování přírody.*“ (Lederman, s. 60-61.) Všimněme si - podstata toho, co hnalo Einsteina k objevům je zde vyjádřena jako estetický smysl, smysl pro symetrii, jednoduchost a tudíž i krásu.

Druhý pohled je mnohem méně otřelý, zato však hluboce pravdivý. Předznamenává jej název příspěvku „*Albert Einstein: Vědecký reakcionář*“:

„*Einstein tento nesoulad vyřešil jako šestadvacetiletý mladík v roce 1905. Později poznamenal, že jakmile si uvědomil podezřelost Newtonova axiomu absolutního času, dokázal během šesti týdnů najít způsob modifikace Newtonovy mechaniky, aby byla v souladu s Maxwellovými rovnicemi. Protože Einsteinova mechanika a její nejznámější formulace $E = mc^2$ přinesla převratné důsledky, málokdy si uvědomíme, že Einsteinova inovace byla v podstatě hluboce konzervativní. Tehdy platné základní fyzikální rovnice upravil jen minimálně. V Maxwellových rovnicích už byla rychlost světla zakotvena jako základní a měla zásadní roli. Její odstranění by si vyžádalo úplné přepracování rovnic. Naproti tomu vložit do Newtonovy mechaniky limit rychlosti světla a použít světelné signály ke koordinaci měření času na různých hodinách (tento nápad pochytil Einstein při svém zaměstnání švýcarského posuzovatele patentů), to byla jen triviální záležitost. Upravit Maxwellovy rovnice tak, aby byly v souladu s Newtonovou mechanikou, to by téměř jistě narušilo soulad s experimentálními výsledky, zatímco změny, které Einstein provedl v Newtonově mechanice, se projeví pouze při rychlostech blízcích se rychlosti světla. Proto zavedení rychlosti světla do mechaniky těles nevyžadovalo zdoluhavé experimentální potvrzení, a Einstein také žádné pokusy neprovedl. Jeho pojednání o relativitě neobsahuje žádné reference. Ani je kvůli tak drobné úpravě fyzikálních rovnic nepotřebovalo.*“

Když Einstein zavedl do mechaniky těles základní limit rychlosti, čili rychlost světla, bylo zjevné, že je třeba modifikovat také Newtonovu gravitační teorii, protože k překonání vlivu gravitace počítala s neomezenou rychlostí. Newtonův zákon přitažlivosti neobsahuje žádné omezení rychlosti; gravitační efekt pohybu skály na Zemi by se v principu měl okamžitě projevit kdekoli ve vesmíru. Einstein do roku 1917 jspěšně vytvořil novou gravitační teorii a já jsem svůj život zasvětil studiu Einsteinových rovnic. Jeho gravitační teorie, běžně nazývaná obecnou relativitou, se často považuje za revoluční změnu pohledu na gravitaci, protože Newtonova gravitace je síla, zatímco v Einsteinově pojetí je to zakřivení prostoru a času. Přesto však i obecná relativita byla vlastně jen konzervativní modifikace existující Newtonovy gravitační teorie. Velký francouzský matematik Elie Cartan ve dvacátých letech prokázal, že Newtonova gravitační síla není ve skutečnosti silou, ale projevem zakřivení času! Vyplývá to ze skutečnosti, že gravitační „síla“ působící na těleso je úměrná jeho hmotě. A z toho pak plyne, že dráha tělesa v gravitačním poli nezávisí na jeho hmotnosti, protože hmota se vyruší na obou stranách Newtonova druhého pohybového zákona $F = ma$. Toto vyrušení znamená, že dráha tělesa v gravitačním poli kopíruje křivku prostoru nebo času, stejně tak jako auta nebo jízdní kola sledují zatáčky silnice. Dráha, po které se vozidla pohybují, vůbec nezávisí na masivnosti vozu. Cartan ukázal, že lze odvodit Newtonovu rovnici pro generaci gravitačního pole za předpokladu, že se zakřivuje pouze čas. Proč by se měl ale deformovat jenom čas? Einsteinova gravitační teorie umožnila zakřivení jak času, tak prostoru a ukázala, že tato zakřivení spolu vzájemně souvisejí. Co mohlo být přirozenější?

Většina fyziků nyní uznává, že Einsteinova teorie relativity vůbec není revoluční teorií, ale pouze doplněním klasické fyziky. Připustil to i nejloajálnější Einsteinův životopisec Abraham Pais, ale trval na tom, že revolucí byl Einsteinův objev kvantové mechaniky v pojednáním o fotoelektrickém jevu z roku 2005.

Já s tím nesouhlasím. Také Einsteinův objev kvantové mechaniky byl opět konzervativní úpravou - konzervativní ve smyslu zachování klasické struktury newtoniánské fyziky...“ (Tiplej 2007, s. 82-84.)

To, že Einsteinovy úpravy výchozího (Newtonova) modelu by „reakční“, „konzervativní“ neznamena nic jiného, než že byly tím nejvíce (limitně) jednoduchým rozšířením. Tiplejův zasvěcený výklad umožňuje dobře pochopit, v čem tato jednoduchost spočívala. A je to metodologicky poučné pro jakoukoli práci s modelem, který usiluje o (pokud možno) všeobecnou platnost v dané oblasti reality. Jak původní model, tak i každé (důraz je na slově „každé“) rozšíření, které má být přínosem k poznání toho, o co jde, musí splňovat kritérium intuitivní (obtěžně definovatelné, ale vnitřním cítěním zřejmé) limitní jednoduchosti. Toto vodítko bylo a je i při vypracování modelu redistribučních systémů nesmírně cennou oporou. A je oporou i pro každého, kdo se pokusí udělat samostatný krok vpřed.

Z čeho teorie redistribučních systémů vychází a na co navazuje

Uplatnění teorie her k problematice redistribuce uvnitř sociálních systémů různého typu najdeme v řadě prací, dále uvádíme ty, které patří mezi klasické a novější a nejreprezentativnější. Za jednu z prvních lze považovat monografii G. Tullocka *Ekonomika redistribučních příjmů* (1997), věnovanou bezprostředně otázkám sociálně zaměřené redistribuce. Neuvažuje zde však souvislosti mezi mírou redistribuce oproti výkonu či výkonnosti jednotlivých hráčů uvnitř určitého systému s jeho celkovou výkonností. Rovněž tak neuvažuje vliv koalic na možnost ovlivnění redistribuce. Podobně ani J. Osborne v monografii *Úvod do teorie her* (2004, s. 467-469), který se podrobně zabývá problematikou vyjednávání směřujícího k redistribuci prostředků, vliv redistribuce na změnu výkonnosti systému nauvažuje. Nezabývá se ani tvorbou koalic u systémů s více než dvěma hráči. Přehled nejnovějších trendů v teorii her najdeme též u Ch. Monteta a D. Serry v *Teorii her a ekonomice* (2003). Nejdále v daném směru došel R. Selten, který ve dvou navazujících monografiích *Teorie her a chování: vybrané eseje* (1999a) a *Teorie her a ekonomické chování: vybrané eseje* (1999b, zejména s. 331-387) rozebírá problematiku vyjednávání o rozdělení výplat v případě tří hráčů. Fenomén poklesu výkonnosti v důsledku redistribuce oproti výkonnosti jednotlivých hráčů však zůstává i mimo jeho pozornost.

Podmínka poklesu výkonnosti celého systému (organizace apod.) v důsledku odchylky rozdělení výplat od výkonnosti hráčů je ovšem podstatná. Bez ní by totiž nebylo možné analyzovat důsledky řady významných vlivů, které na systém působí, např. roli konkurence, vývoje systémů v čase či meziorganizační migrace, tj. možnosti některého z hráčů přejít z jednoho systému do druhého.

Značný ohlas získala knížka B. D. Caplana *Mýtus racionálního voliče* (2007) s podtitulem - proč demokracie volí špatné politiky. Vychází z rozsáhlého empirického materiálu. Na otázku položenou v podtitulku dává vysvětlení spočívající v tom, že iracionální či nekvalifikovaní voliči nejsou statisticky rozloženi rovnoměrně mezi zastánce efektivních a neefektivních řešení. Teorie redistribučních systémů však nabízí jiné a empiricky lépe ověřitelné vysvětlení: I voliči podporující neefektivní řešení jsou rovněž racionální, ovšem podvědomě sami sebe identifikují jako méně výkonné a tudíž dávají přednost řešením, která jsou více výhodná pro méně výkonné hráče i za cenu snížení efektivnosti celého systému.

Za zmínku stojí konkrétní kontext, který k nastolení výše prezentované otázky vedl. Tým na Vysoké škole finanční a správní v Praze řešil v letech 2003-2005 projekt GA ČR Efektivnost investování do lidského kapitálu. Součástí výsledků bylo navržení modelu investičního financování vysokého školství na principu: Ať každý platí až z toho, co mu vzdělání vyneslo, podle toho, kolik mu vyneslo, a přímo tomu, kdo mu vzdělávací služby poskytl.⁴ Ukázalo se však, že uplatnění lidského kapitálu je významně podmíněno sociálním kapitálem, tj. formální i neformální pozicí v různých sociálních sítích. S tím je spojena řada dalších problémů. Proto byl připraven a nyní je řešen navazující projekt GA ČR Investování do sociálního kapitálu a efektivnost.⁵

Již v prvním roce řešení projektu tým dospěl k závěru, že k přesné identifikaci a kvantifikaci sociálního kapitálu nevystačíme se stávajícím aparátem teorie her a že pro cíle dané zadáním grantového projektu budeme muset vyvinout vlastní aparát, který jsme nazvali teorií redistribučních systémů. Rozpracování tohoto původního a perspektivního rozšíření teorie her považujeme za jeden z hlavních přínosů dosavadního řešení projektu.

Vymezení elementárního redistribučního systému

Jako velmi vhodný krok k „rozklíčování“ problematiky redistribučních systémů se ukázalo vytvoření modelu elementárního redistribučního systému, tj. systému, který byl záměrně sestaven jako ten nejjednodušší, jaký můžeme uvažovat, a to nejjednodušší i z hlediska praktických a technických problémů jeho analýzy. Jak jsme si již ukázali ve Zvláštním čísle Marathonu 2007:

- Model má pouze tři hráče (A, B, C) - tak, aby mohly vznikat nejjednodušší, ale netriviální koalice (dva proti jednomu).

- Výkony hráčů jsou rozděleny v poměru 6:4:2 - aby se jednalo o malá, přirozená, snadno představitelná čísla, která lze alespoň jednou rozdělit dvěma.

- Každý z účastníků systému (hráč) má stejnou schopnost ovlivnit výsledek (má tedy vlivovou sílu rovnou "1") - tj. koalice dvou vždy vede k prosazení výsledku, na kterém se v rámci koalice dohodnou. (Obecně tomu tak nemusí být - např. v rodině nemá každý z hráčů stejnou váhu při rozhodování; jsou i velké redistribuční systémy, kde nepočetná skupina je schopna ovládat a okrádat velmi početné masy, především však se jedná o systémy v organizaci, která je někým spravována, kde nemá každý z hráčů stejnou váhu při rozhodování.)

- Všechny koalice jsou možné a rovnoprávné - neexistuje žádná diskriminace, pokud jde o tvorbu koalic.

- Všichni hráči jsou informováni o tom, jaká je jejich výkonnost, a všichni vědí, že ostatní hráči jsou takto informováni.

- Čím větší je redistribuce oproti výplatě (odměně) za výkon, tím více klesá výkonnost celého systému.

Všechny redistribuční situace, které mohou nastat, můžeme popsat prostřednictvím redistribuční rovnice. Její myšlenka je založena na následujícím: Zadejme nějaký jednoduchý způsob, kterým popíšeme závislost poklesu výkonu systému na odchylce výplat od výkonnosti těch, co svými vlastními výkony výkon celého systému zajišťují. Základní redistribuční rovnici pro případ elementárního redistribučního systému pak lze formulovat takto:

$$x + y + z = 12 - \eta \cdot R(x - 6, y - 4, z - 2)$$

kde:

$x + y + z$ je součet skutečných výplat jednotlivých hráčů

12 je maximální odměna, která by mohla být rozdělena, pokud by výkon redistribučního systému byl maximální, což znamená, že by nedocházelo k redistribuce, rozdělení výplat by proběhlo podle výkonnosti

η je koeficient snížení výkonnosti

$R(x - 6, y - 4, z - 2)$ je funkce vzdálenosti rozdělení skutečných výplat od výplat podle výkonu.

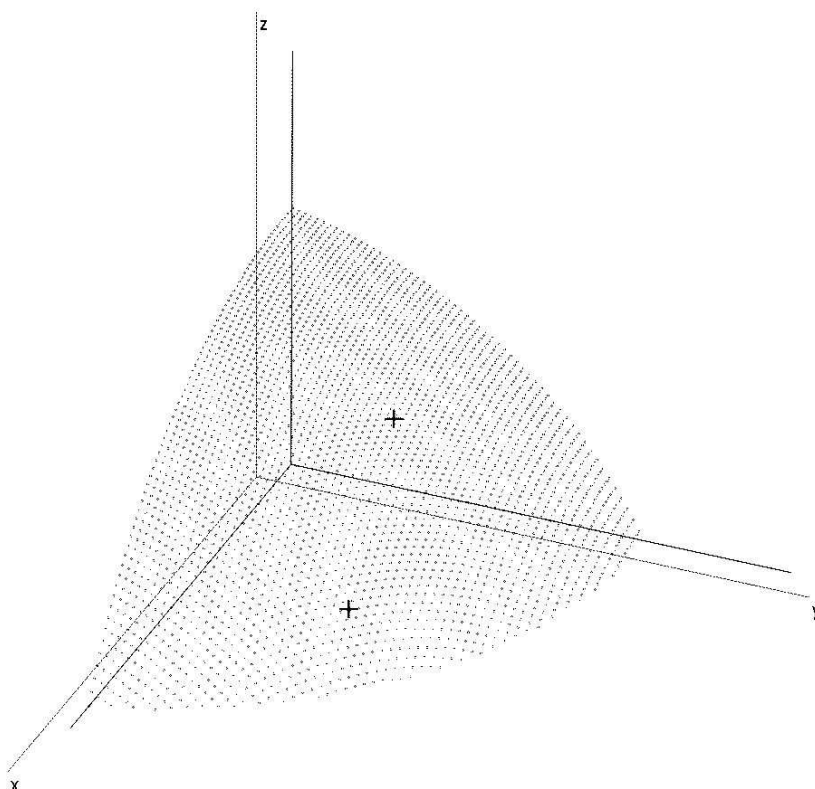
Počítačový model a zobrazení redistribuční plochy

V současné době byl vyvinut velmi zajímavý aparát opírající se o počítačový model, na kterém lze řadu situací simulovat a otevřít si tak cestu k analýze skrytějších vrstev dané problematiky. Model umožňuje popsat různé typy vyjednávání a výsledky tohoto vyjednávání, které se nám zobrazí jako vyjednávací trajektorie na redistribuční ploše. Předpokládejme přitom, že existuje nejnížší možná výplata, např. ve výši 1, což je předpoklad logický. Nepochybně existuje nejmenší výplata a pro zjednodušení v kontextu čísel charakterizujících výkon jí může odpovídat právě hodnota 1.

⁴ Výsledky byly využity v rámci týmu P. Matějů a publikovány v několika monografiích, viz. např. Matějů-Valenčík (2003a), Matějů-Valenčík (2003b), Valenčík-Zichová (2005).

⁵ Projekt je řešen pod číslem 402/06/1357 v roce 2006-2007 na Vysoké škole finanční a správní o. p. s. v Praze.

Graf 1. Příklad počítačového zobrazení redistribuční plochy:

Na grafu 1. je příklad počítačem zobrazené redistribuční plochy pro hodnotu koeficientu snížení výkonnosti η rovnou 0,5 a R definovanou jako odmocninu čtverců odchylky redistribuce od odměny podle výkonu. Dolní křížek ukazuje na bod se souřadnicemi (6; 4; 2), tj. bod rozdělení výplat podle výkonu, horní křížek ukazuje na bod, kdy každý z hráčů získá stejnou odměnu, což je v daném případě přibližně 3,51, tj. bod se souřadnicemi (3,51; 3,51; 3,51). Oběma body musí každá redistribuční plocha procházet. V bodu se souřadnicemi (6; 4; 2) je součet výplat všech hráčů největší. Čím dále se od tohoto bodu vzdalujeme, tím více hodnota součtu výplat klesá.⁶

Diskriminační rovnováhy a Nashova rovnováha v elementárním redistribučním systému

Předpokládejme, že nejmenší hodnota výplaty hráče, který není v koalici (tj. toho, který je diskriminován), je rovna 1. Klíčem k nalezení rovnovážných situací v případě vyjednávání s podbízením je pak následující úvaha:

- Pokud došlo k dohodě mezi nejslabším a průměrným hráčem (tato dohoda má parametry (1; y_{yz} ; z_{yz}), odpovídá jí (tj. je s ní v rovnováze z hlediska výplaty nejslabšího hráče) dohoda mezi nejsilnějším a nejslabším hráčem s parametry (x_{xz} ; 1; z_{xz}).

- Přitom musí platit $z_{yz} = z_{xz} = \text{def: } z_p$ (hodnota z musí být stejná, ať již vzejde z vyjednávání mezi nejslabším a průměrným hráčem nebo nejslabším a nejsilnějším hráčem; můžeme ji tedy označit stejně, např. jako z_p , kde index p je odvozen od slova podbízení).

- Totéž ovšem platí i v případě ostatních dohod, tj.:

$$x_{xy} = x_{xz} = \text{def: } x_p$$

$$y_{xy} = y_{yz} = \text{def: } y_p$$

Z toho pak vyplývá následující systém rovnic:

$$1 + y + z = 12 - \eta \cdot R(5; y - 4; z - 2)$$

$$x + 1 + z = 12 - \eta \cdot R(x - 6; 3; z - 2)$$

$$x + y + 1 = 12 - \eta \cdot R(x - 6; y - 4; 1)$$

Jedná se o tři nezávislé rovnice s třemi proměnnými, jejichž řešením jsou hledané hodnoty x_p , y_p , z_p .

⁶ Model pracuje s krokem 0,1.

Předpokládejme nyní, že vytvoření kterékoli z výše uvedených typů rovnováhy je stejně pravděpodobné. Nikdo neví a nelze z žádných indicií zjistit, která z koalic se prosadí jako vítězná. Pak pro každého z hráčů je průměrná výplata třetinou součtu dvou stejných výplat v případě, že je ve vítězné koalici, a výplata s hodnotou 1 v případě, že je mimo vítěznou koalici. Pokud si hráči rozdělí výplaty v poměru takto vypočítaných čísel, jedná se o redistribuční situaci, která je Nashovou rovnováhou.⁷ To znamená, musíme příslušný poměr dosadit do redistribuční rovnice a vypočítat příslušné hodnoty:

Všimněme si jednoho zajímavého momentu, který svědčí o povaze toho, co to v tomto případě Nashova rovnováha je, resp. jak ji interpretovat. Hodnoty bodu na redistribuční ploše, který Nashově rovnováze odpovídá, leží mezi plně rovnostářským rozdělením (3,51; 3,51; 3,51) a plně výkonnostním rozdělením (6; 4; 2). Vyjadřují tedy určitý „kompromis“, který říká, že na jedné straně musí být uchována určitá míra zásluhovosti v příslušném systému, na druhé straně je ovšem nutné respektovat i sílu, kterou mají výkonnostně slabší hráči, v oblasti vlivu na chod organizace, resp. sílu, která vyplývá z ochoty dalších hráčů se s nimi spojit za účelem vytvoření vítězné koalice. Ať se nám to líbí či nikoli, vytváří se taková situace velmi často. Není ani tak důležitý přesný výpočet parametrů, jako pochopení toho, že se jedná o situaci standardní s obecnými charakteristikami a že z těchto charakteristik vyplývají důležité praktické závěry.

Nyní zdůvodníme, proč je nalezené řešení Nashovou rovnováhou. Žádný z hráčů si nemůže polepšit, pokud by nabízel jinému hráči vytvoření koalice diskriminující třetího hráče za více výhodných ani za méně výhodných podmínek. Současně platí, že výplata v případě toho, co označujeme za Nashovu rovnováhu, je vyšší, než průměrná výplata v případě, že systém „spadne“ do stavu některé ze tří stejně pravděpodobných diskriminačních rovnováh. To znamená, že kterýkoli z hráčů, který se odchýlí od strategie zaměřené na to, co jsme označili za Nashovu rovnováhu, si pohorší v případě, že ostatní hráči se od této strategie neodchýlí. A to znamená, že to, co jsme označili za Nashovu rovnováhu, skutečně Nashovou rovnováhou je.

Názorný koncept jednotlivých typů rovnováhy a jejich posunů

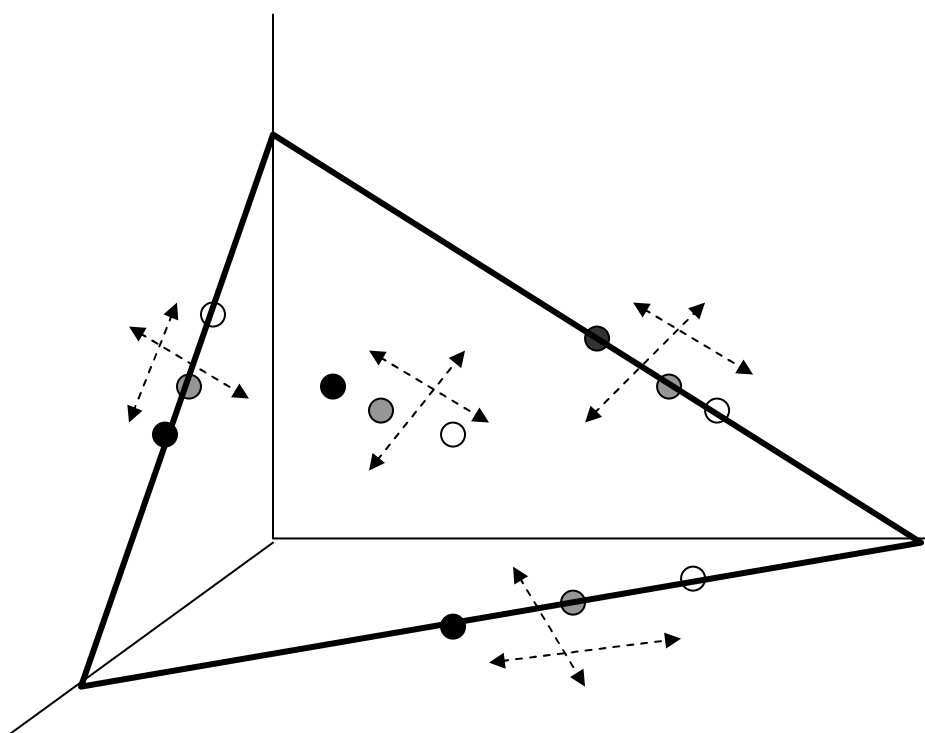
Při praktických aplikacích však hraje důležitou roli možnost názorně si představit, co se v důsledku jednotlivých vlivů působících na systém odehrává. K tomu lze využít následující zjednodušené schéma:

⁷ Vymezení Nashovy rovnováhy není zcela jednoduchou záležitostí a v některých monografiích učebnicového typu lze nalézt i určité nepřesnosti. Velmi podrobně se mu věnuje Carmichael (2005). V jejím podání zní podrobná definice takto:

“V Nashově rovnováze hráči ve hře vybírají strategie, které jsou nejlepší strategií sobě navzájem. Avšak ne každá Nashova strategie, kterou hraje jednotlivý hráč, je nutně nejlepší odpovědí na každou další strategii ostatních hráčů. Nicméně, když všichni hráči ve hře hrají Nashovy strategie, žádný z hráčů nemá pohnutku udělat něco jiného. V každé dominantní strategii a opakované dominované rovnováze jsou strategie hráčů také navzájem nejlepšími odpověďmi. Z toho důvodu každá dominantní strategie a opakovaná dominovaná rovnováha musí být také Nashovu rovnováhou. Ale ne každá Nashova rovnováha je také rovnováhou dominantní strategie nebo dokonce opakovanou dominovanou rovnováhou. Následkem toho existují hry, které nemají dominantní strategii ani opakovanou dominovanou rovnováhu, ale mají Nashovu rovnováhu. Avšak některé hry nemají žádnou rovnováhu v čistých strategiích vůbec.“ (s. 36)

Graf 2: Různé typy rovnováhy v elementárním redistribučním systému:

$(1;y;1)$ = výplata hráče B

$(x;1;1)$ = výplata hráče A

$(1;1;z)$ = výplata hráče C

Kde:

- Trojúhelníkem je vymezena zjednodušená podoba redistribuční plochy, tj. množina všech možných redistribucí.

- Slabými čarami souřadnice, které představují výplaty jednotlivých hráčů.

- ○ Je bod odpovídající rozdělení výplat podle výkonnosti hráčů jak v případě diskriminační rovnováhy (pokud je na hraniční linii), tak v případě rozdělení podle výkonnosti mezi všemi hráči (pokud je uvnitř redistribuční plochy).

- ● Je bod odpovídající diskriminační rovnováze (pokud je na hraniční linii), nebo Nashovy rovnováhy (pokud je uvnitř redistribuční plochy).

- ● Je bod odpovídající rovnostářskému rozdělení výplat jak v případě diskriminační rovnováhy (pokud je na hraniční linii), tak v případě rozdělení podle výkonnosti mezi všemi hráči (pokud je uvnitř redistribuční plochy).

- Šipkami jsou znázorněny možné posuny diskriminační rovnováhy a Nashovy rovnováhy v případě působení různých vnějších vlivů na daný redistribuční systém.

Obecné schéma je dobré právě proto, že je obecné. Může jej využít každý. Ovšem nikoli přímo. Jen tím, že jej spojí se svými vlastními zkušenostmi, resp. že jej využije jako oporu při systematizování a vyhodnocení svých zkušeností. Každé dobré schéma pak musí být upraveno do takové podoby, aby bylo snadno představitelné.

Grafické zobrazení jednotlivých typů rovnováhy a jejich posunů umožňuje každému udělat si představu o tom, co se děje v důsledku nejrůznějších vlivů působících na jakýkoli systém (který je vždy i redistribučním systémem). Každý z nás odhaduje, co se stane. Schopnost našeho odhadu je výrazně individuální. Máme různé zkušenosti, různé informace, vlastní prožitou zkušenost, různě do našich odhadů promítáme to, že „přání je otcem myšlenky“ atd. atd. Nicméně obecné schéma tuto naši individuální schopnost odhadu může značně posílit.

Zvláště důležité je přitom upozornit na následující: Jakmile se setkáš s tím, že něco se vyvíjí jinak, než by mělo, signalizuje to, že do hry vstoupil nějaký vliv či faktor, se kterým jsme nepočítali, např. síťová vazba některého z účastníků hry, resp. to, že je členem určité skryté křížové koalice.

Obecně platí, že role sociálních sítí, které ovlivňují výsledky jednání uvnitř jednotlivých relativně samostatných systémů (typu redistribučních systémů), je velmi silná a roste. Je vhodné s ní počítat. Konfrontace modelu v podobě názorné představy o způsobu vytváření různých typů rovnováhy v redistribučních systémech s reálným vývojem v konkrétních organizacích či institucích umožňuje příslušné vazby předpokládat, identifikovat a korigovat strategické chování s ohledem na jejich existenci a jejich parametry.

Můžeme shrnout:

1. V každém redistribučním systému existuje několik typů rovnováhy – výkonnostní, rovnostářská, diskriminační a Nashova.
2. Tyto rovnováhy lze vypočítat, ale lze si je i představit, subjektivně ocenit, byť i jen přibližně.
3. Lze předpokládat, že plně racionální hráči budou vyjednávat jen o diskriminačních a Nashově rovnováze. Pokud by totiž některý při vzájemných jednáních:
  - požadoval více, situace se změní proti němu, bude vytvořena diskriminační rovnováha, ve které bude diskriminován.
  - požadoval méně, odstartuje proces dalšího vyjednávání s podbízáním.
 (Skutečných strategií, s nimiž se hraje redistribuční hra, je tedy poměrně málo.)
4. Pokud by bylo jakýmkoli způsobem omezeno vyjednávání, vznikne rovnováha diskriminující toho, kdo měl omezenou možnost vyjednávání.
6. Pokud se mohou redistribuční systémy vzájemně ovlivňovat, může být jejich i velmi malé působení faktorem, který podstatně ovlivní výslednou rovnováhu.
7. Předvídatelné vlivy (tj. ty, o nichž hráč ví, resp. je včas identifikuje) a které neomezují vyjednávání, pouze posunují jednotlivé rovnováhy (diskriminační a Nashovu).
8. Nepředvídané (skryté) vlivy právě tak jako omezení preferencí při vyjednávání predeterminují vznik určité diskriminační rovnováhy, aniž by jí vyjednáváním bylo možné zabránit tím hráčem, který je vyloučen z vyjednávání.

Rozšíření elementárního redistribučního systému a analýza vlivů, které na něj působí

Co je rozšíření základního modelu

Běžná námitka skeptika bývá formulována asi takto: V reálných systémech musíme počítat s tím, že neexistuje nikdo, kdo je schopen přesně ocenit výkonnost jednotlivých hráčů, každý hráč při hodnocení výkonnosti své i výkonnosti ostatních se dopouští řady menších či spíše větších nepřesností. Navíc se výkonnost hráčů může měnit a dokonce se může měnit i složení hráčů v jednotlivých systémech, tj. mohou například přecházet ze systému do systému. Víme, jak komplikované je vyjádřit situaci s pouhými třemi hráči, přitom hráčů může být mnohem více. I způsobů redistribuce peněžních a nepeněžních užitků může být velké množství. Rovněž tak výkonnost jako taková není jednorozměrný fenomén - někdo je dobrý v jednom, jiný zase v něčem jiném. A každý také má různou schopnost ovlivnit výsledek hry. Atd. Atd. - Tj. množství toho, co bychom vše museli vzít v úvahu, pokud bychom chtěli model přiblížit realitě je tolik, že se to prakticky nedá zvládnout.

Z metodologického hlediska je ovšem situace jiná, než se jeví skeptikovi. Na jedné straně je pravda, že každé rozšíření základního modelu přináší určité komplikace, zvětšuje množství toho, co musíme brát v úvahu. Na druhé straně ovšem současně vnáší určité požadavky na systém a zdaleka ne všechny kombinace všech faktorů jsou možné. S trochou nadsázky lze pro názornost říci, že ne všechny kombinace "všeho se vším" mají právo na reálnou existenci. Když volíme vhodný postup "rozklíčování reality" prostřednictvím rozšiřování elementárního modelu přináší každé zobecnění jak určité nové momenty, tj. přidává další proměnné do modelu apod., současně však z toho, co připadalo v úvahu jako něco, co by v původním, tj. ještě nerozšířeném modelu, mohlo odpovídat realitě, vylučuje velké množství případů.

Proces "rozklíčování reality" je nejnáročnějším postupem z hlediska původní badatelské činnosti. Neexistuje pro něj žádný přesný návod, pouze řada doporučení, z nichž některá mají podobu konzistentní opory při uplatňování postupů, v nichž se lze procvičit, zdokonalovat, a jejichž schopnost provedení si lze ověřovat. To nejdůležitější si uvedeme v poslední metodologické poznámce vztahující se k úvodu problematiky rozšíření modelu elementárního redistribučního systému.

Metodologická poznámka:

Jedná se o něco velmi obdobného, jako to, s čím se setkávají fyzikové při tvorbě fundamentálních teoretických modelů. Stále více zjišťují, že základní konstanty našeho světa (počet rozměrů, Planckova konstanta, gravitační konstanta, rychlost světla, elementární elektrický náboj apod.) nemohou nabývat jakýchkoli hodnot, tj. ne všem kombinacím hodnot těchto konstant může odpovídat nějaký reálný svět. Existuje dokonce názor (viz např. Barrow 2005), že jednou budeme schopni nejdůležitější konstanty vypočítat, nikoli experimentálně měřit (v

umírněnější verzi je budeme schopni vypočítat z něčeho ještě elementárnějšího, co bude nutné nějakým způsobem experimentálně zjistit).

Problematiku rozšíření modelu lze přiblížit rovněž prostřednictvím metody sestavení úplného a dobře strukturovaného výčtu. Dejme tomu, že začneme uvažovat dva směry rozšíření elementárního redistribučního systému (výběr v tomto případě je čistě ilustrativní a tudíž náhodný):

- Možnosti a bariéry meziorganizační migrace.
- Různá schopnost hráčů ovlivnit výsledek hry (různá hlasovací či poziční síla).

Není problém rozlišit deset forem či bariér meziorganizační migrace, právě tak jako deset příčin, které může mít různá hlasovací síla hráčů. Pokud bychom chtěli uvažovat všechny případy, máme celkem 100 kombinací. V případě, že náš výčet bude úplnější a lépe strukturovaný, máme případů ještě více.

Např. Wawrosz (2007, CD, Blok 2, s. 2-4) rozlišuje 12 bariér meziorganizační migrace a podotýká, že tento výčet rozhodně není úplný:

„1. Možnost shlukování schopných je omezena vysokými transakčními náklady na přechod z jedné organizace do druhé (každý z účastníků do své pozice už hodně investoval a o výnos ze své pozice by mohl přijít).

2. Vznik pozice lídra (pozici lídra zastává obvykle někdo z průměrných) umožňuje zvětšit organizaci (zvláště, pokud se v organizaci vytváří hierarchie pozic), výnosy z rozsahu a váha organizace mají větší efekt, než shlukování schopných. Na výnosech z rozsahu se mohou podílet i schopní, kteří tak nejsou stimulováni k meziorganizační výměně.

3. Kritéria schopností nejsou (alespoň v krátkém období) natolik průkazná, aby mohlo dojít k efektu shlukování schopných. Existuje zde informační asymetrie, kdy organizace, do které někdo přichází, nemusí mít dostatek informací o příchozím, proto váhá, zda-li jej přijmout. - Lze namítnout, že možným řešením jsou zaměstnání na dobu určitou, za nižší mzdu apod. Pokud se nově přichozí ukáží jako schopní, nic potom nebrání organizacím, kam přichozí vstoupili, počáteční podmínky změnit. Tato námitka je jistě částečně pravdivá, na druhou stranu uvedená řešení představují pro příchozího riziko, takže se mu může vyplatit zůstat v původní organizaci.

4. V reálných systémech existuje ještě rovnostářské přerozdělování s lídrem vyššího řádu, tj. přerozdělování mez organizacemi, při kterém schopné organizace dopadnou (a jsou trestány) právě tak jako jedinci uvnitř organizací.

5. Rychlost degenerace organizací ve směru „rovnostářské přerozdělování s lídrem“ je tak značná, že se nevytvářejí dostatečné zárodky pro shlukování schopných.

6. Instrukce ve společnosti (tj. formální a neformální normy) i faktické vztahy ve společnosti podporují přerozdělování uvnitř organizací, případně i mezi organizacemi a vytvářejí zábrany pro přechod schopných mezi organizacemi. Příkladem mohou být nepružnosti na trhu práce (typu zákoníku práce, který ztěžuje organizacím propouštění), vysoké daňové a podobné (vysoké zdravotní a sociální pojištění) ale i nefunkční trh s byty (např. v důsledku regulovaného nájemného), složitosti při zakládání nových firem, rozšíření korupce atd., tedy vše faktory, jež „jdou“ proti schopným.

7. K redistribuci dochází na úrovni celé společnosti - vysoká míra přerozdělování je dána sociálním, daňovým systémem i podobnými systémy. Jinými slovy úspěšným budou kladeny překážky i tehdy, pokud se začnou shlukovat. Množství schopných přitom není tak velké, respektive schopní nemají takovou váhu, aby dané překážky překonali.

8. Důvody přijímání nových členů do organizace nejsou založeny jen na schopnosti výkonu, ale i na dalších motivech:

- Přijmout někoho, kdo se vyznačuje loajalitou.
- Posílit si pozici v organizaci přijetím partnera z nějaké sociální sítě, jejíž členové se vyznačují vzájemnou loajalitou.
- Postarat se o někoho, kdo je v nouzi.

Apod.

9. Uchování určité míry zásluhovosti je dáno nutností organizací s prvky lídrovství bránit se meziorganizační migraci - a čím více se určitá míra zásluhovosti uchová, tím je výkonný pracovník více připoután k tomu, aby uvnitř „své“ organizace působil. Čím více je pak omezena možnost meziorganizační migrace, tím více je oslabena možnost uplatnění zásluhovosti.

10. Silové omezení meziorganizační migrace - tj. organizace má schopnost a sílu zabránit svému členu (hráči) přejít do jiné organizace. (Může se např. jednat o vybudování "železné opony", příp. hrozbu diskreditace.)

11. Neschopnost člena organizace (hráče) ocenit vlastní výkonnost a tudíž hledat organizaci, která by mu nabídla lepší podmínky pro jeho uplatnění.

12. *Organizace složené převážně ze schopných lidí mohou mít své specifické problémy - mezi schopnými může nastávat rivalita, mohou se obtížně shodovat, lidově řečeno může docházet k efektu „příliš mnoho efektů kohoutů na jednom smetišti.“ Jinými slovy přechod do organizace složené ze schopných může být pro schopné spojen s řadou rizik, které mohou způsobit, že výsledky schopných nebudou o tolik lepší jako v původních organizacích.“*

Představme si nyní, že začneme zvažovat další významný aspekt - vytváření skrytých koalic mezi redistribučními systémy. Je zřejmé, že vytváření skrytých koalic mezi redistribučními systémy souvisí jak s možnostmi a bariérami meziorganizační migrace, tak i odlišnou hlasovací či poziční silou hráčů. A je rovněž zřejmé, že tvorba skrytých koalic má rovněž řadu příčin a forem, rozhodně v prvním přiblížení rovněž nejméně deset. To už dohromady s předešlým tvoří 1000 kombinací - množství, které je již nad sílu individuálního i týmového badatelského úsilí.

Neexistuje žádný návod typu kuchařky, podle kterého by bylo možné postupovat, abychom v realitě odhalili to nejdůležitější. Jedná se o umění teoretické práce. V tomto umění se ovšem můžeme podstatným způsobem zdokonalit. A můžeme si být i jisti, že jen některé ze souvislostí mezi uvedenými třemi aspekty rozšíření elementárního redistribučního systému jsou významné a přispívají jak k zachycení toho, co před tím nebylo uvažováno, tak i k větší kompaktnosti teorie, její větší přehlednosti i srozumitelnosti.

Metodologická poznámka:

Pokud zvažujeme dva různé aspekty určitého problému, je dobré vycházet z následujícího konceptu charakterizujícího vztah mezi realitou a jejím pojmovým vyjádřením:

Každý je projevem souvislostí (přechodů, zprostředkování apod.) mezi jinými jevy a každá souvislost mezi jevy se projevuje jako určitý jev.

Tj. (co tím chtěl „básník“ říci) mezi pojmem a předmětem pojmu není nějaký korespondenční vztah. Můžeme vždy hovořit jen o celém systému vzájemných pojmových určení a tím, co systémem vyjadřujeme. Realita není souhrnem nějakých entit (jsoucen o sobě), ale je mnohem složitěji strukturována. Výše nastíněný koncept je jednou z možností, jak si tuto větší strukturovanost představit.

Z hlediska výše tematizované problematiky rozšíření modelu pak platí, že nalezení toho podstatného, co v příslušném rozšíření modelu umožňuje praktické vyrovnání se s problémem narůstání složitosti, má zpravidla podobu identifikování nových jevů jako projevu mezi těmi aspekty, o které model rozšiřujeme, resp. jevů mezi prvky, které s příslušnými aspekty souvisí.

Zcela konkrétně to pak znamená následující. Máme stávající model. Ten doplňujeme o určitý nový aspekt. To, co musíme uvažovat z hlediska nového aspektu nejlépe vystihneme formou úplného strukturovaného výčtu. Jednotlivé prvky tohoto výčtu pak dáváme do souvislostí či kontextů s tím, co již v modelu máme obsaženo. A v tuto chvíli musíme být připraveni na to, že se stávajícím pojmovým vyjádřením reality nevystačíme, že to nově se nám začne projevovat jako souvislost mezi jevy, které jsme již identifikovali, a že toto nové budeme muset pojmenovat novými vhodně vytvořenými pojmy. Přitom je nutné zvažovat i potřebu výsledek sdělit ostatním.

Skutečná vědecká práce začíná teprve tam, kde začínáme „pracovat s pojmy“, kde překračujeme hranice zažitého a pojmenovaného.

To, že se někde rodí perspektivní teorie (a jedno, zda ve vědách o přírodě či společnosti) poznáme podle toho, že se původně odlišné oblasti vzniklé rozšířením elementárního modelu (v případě teorie redistribučních systémů např. subjektivní hodnocení vlastní výkonnosti i výkonnosti ostatních každým z hráčů, vliv zvyšování počtu hráčů na chování systému, vznik pozice vůdce při postupném vytváření koalice a narušení požadavku rovné hlasovací váhy apod.) začínají propojovat a zjišťuje se, že z nepřeborného množství kombinací různých parametrů jsou relevantní jen některé a ty přesně vystihují to nejpodstatnější, co v realitě nacházíme. Po navazující metodologické poznámce si to ukážeme na následujícím příkladu.

Metodologická poznámka:

Pokud hledáme souvislost mezi dvěma směry rozšíření stávajících poznatků (vytvářejících určitý teoretický systém), zpravidla nejdříve zjišťujeme, že ve vyjádření (včetně pojmového) každého ze směrů, resp. oblastí, které rozšířením v daném směru vznikají, jsou podstatné odlišnosti. Pro každou z oblastí, ve směru kterým stávající systém poznatků rozšiřujeme, jsou charakteristické jiné pojmy vyjadřující to, o čem zde běží. V příkladu, který jsme uvedli, jde o následující:

- Pokud jde o možnosti a bariéry meziorganizační migrace, jsou zde důležité pojmy jako informace, přenos informací, sociální kontakty, sociální sítě, hodnocení schopností apod.

- Pokud jde o různou schopnost hráčů ovlivnit výsledek hry, jsou zde důležité pojmy jako hlasování, různá hlasovací síla, typy hlasování (přímé a nepřímé), formy uspořádání organizace (diktatura, demokracie, správa, samospráva), poziční síla, investování do pozice apod.

Prvním krokem k propojení obou směrů rozšíření teoretického systému je schopnost vyjádřit pojmy z jedné oblasti prostřednictvím pojmů z druhé oblasti, tj. vzájemně "přeložit" (definovat) pojmy z jedné oblasti prostřednictvím pojmů z druhé oblasti. Nalézáme přitom řadu analogií, ale i odlišností. Při takovémto vzájemném "překlada" jednoho vědeckého slovníku (slovníku z oblasti určité disciplíny) do druhého vznikají podněty pro rozvoj teorie nejčastěji.

V této souvislosti lze jen a jen doporučit - a to patří mezi nejcennější a nejdéle ověřené zkušenosti, které se mi během mého působení v odborné oblasti podařilo získat -, aby se ten, kdo si chce osvojit schopnost původního a tvůrčího přístupu, naučil aktivně využívat pojmy se všeobecnou uplatnitelností a aby se prostřednictvím nich naučil definovat pojmy specifické pro tu či onu oblast.⁸ Jedná se o vyjádření specifického, resp. zvláštního, prostřednictvím všeobecného, které má zpravidla podobu párových kategorií typu příčina-účinek, část-celek, forma-obsah, podstatné-nepodstatné, totožnost-rozdílnost, kvantita-kvalita, jedinečné-obecné atd. Zvláštní na těchto pojmech (které filozofové nazývají párovými kategoriemi) je, že je lze použít naprosto kdekoli, ve kterékoli oblasti nejen vědeckého, ale i každodenního života. Navazující vlastností pak je i to, že právě vzhledem k jejich obecnosti je nedokážeme definovat či vymezit jiným způsobem než vzájemně mezi sebou. Vytvářejí tak určitý rozvíjející se systém (jak z hlediska vývoje lidského myšlení, tak i v hlavě každého jednotlivce, který je používá), do kterého je každou takovou definicí vnášena určitá asymetrie podnětující další rozšiřování tohoto systému. Vzhledem k závažnosti a přínosu této problematiky ji věnujeme samostatnou přílohu.

Zde jen na závěr zmíníme, že nedostatečná kultivovanost v daném směru (tedy ve směru schopnosti aktivně využívat všeobecné pojmy) bývá příčinou toho, že se vědní disciplíny rozbíhají řadou neustále se štěpících směrů, ztrácejí přirozené vazby a tím se i vzdalují od reality, protože v realitě přece jen spolu to či ono souvisí. Existuje tak určitá tendence přeměny vědy v oblasti disparátních struktur, v každé z nichž je třeba udržovat a uctívat určité rituály, aniž by však věda byla schopna cokoli vypovědět o realitě samotné. Kromě metodologických má tento jev i řadu sociálních a dobově determinovaných příčin. Jedná se o to, co se nejčastěji a poměrně výstižně nazývá postmodernizací vědy.

Zásady výpočtu Nashovy rovnováhy lze přenést i do situací, které jsou rozšířením elementárního redistribučního systému, např. když:

- Existuje konkurenční tlak na systém.
- Systém se vyvíjí (roste) v čase a dochází k porovnání s jinými systémy.
- Hráči mají různý vliv na ovlivnění výsledku hry.
- Existuje zpětný vliv příjmů na negociační pozici hráčů (jejich schopnost ovlivnit redistribuci).
- Existuje meziorganizační migrace.
- Počet hráčů je větší než tři.
- Dochází ke změně výkonnosti hráčů.
- Různá velikost vlivu na výsledek hry.
- Systém je hierarchický a dochází k redistribuci na různých úrovních
- Hráči mají omezenou znalost parametrů hry.
- Existuje vlivný dosazený správce - zevnitř, zvenku.
- Apod.

⁸ Tento postup byl do značné míry objeven a používán jedním z nejvýznamnějších filozofů, představitelem klasické německé filozofie G. W. F. Hegelem (1770 – 1631). Byl jím patrně natolik fascinován, že jej uplatňoval i tam, kde k tomu stávající stupeň rozvoje poznání nevytvářel podmínky. Toho později využil představitel kritického racionalismu K. Popper (1902 – 1994). Stojí zato si přečíst ukázkou toho, s jakým sarkasmem Hegela pranýřuje:

„Abych nejprve odradil čtenáře od snahy brát Hegelův bombastický a mystifikující žargon příliš vážně, ocituji zde několik jeho úžasných poznatků týkajících se zvuku a zvláště vztahu mezi zvukem a teplem. Usilovně jsem se pokoušel přeložit tu hatmatilku z Hegelovy Filozofie přírody, jak nejlépe to bylo možné (Encyklopedie filozofických věd § 302): „Zvuk je změna specifického rozložení materiálních částí a negace těchto podmínek; čistě abstraktní nebo ideálně této specifčnosti. Tato změna je však sama bezprostředně negací materiální specifické existence, což je tudíž reálně ideálně specifické tíhy a koheze, teplo. Zahřívání rozezvucených těles stejně jako těles udeřených nebo třených je projevem tepla, které vzniká podle pojmu se zvukem.“ Existují tací, kteří stále věří v Hegelovu vážnost nebo kteří váhají, zda jeho tajemná síla neznamená hlubokomyslnost a myšlenkovou plnost spíše než prázdnotu. Rád bych, aby si pozorně přečetli poslední větu v citovaném úryvku – snad jedinou srozumitelnou, neboť touto větou se Hegel naprosto kompromituje. V podstatě ta poslední věta neznamená nic jiného, než že „zahřívání rozezvucených těles... je teplo... a zvuk“. Nabízí se otázka, zda Hegel klamal sám sebe, hypnotizován svým vlastním inspirativním žargonem, nebo zda si vytyčil troufalý cíl oklamat a očarovat ostatní.“ (Popper 1994 s. 31.)

Ono je to poněkud složitější. Z metodologického hlediska se jedná o vztah mezi matematizovanou a nematematizovanou složkou poznání. V řadě oblastí, které nejsou v dané době matematizovány, se Hegelův způsob práce s pojmy osvědčil. Tam, kde přesáhl určité hranice, tam se zesměšnil. Každopádně stojí zato se se způsobem Hegelova myšlení a jeho práci s pojmy seznámit a uchovat si přitom určitý kritický odstup.

Ve všech těchto případech lze vyjádřit, jaký vliv má příslušné rozšíření předpokladů na negociační pozici hráčů a kterým směrem se posunou diskriminační rovnováhy i Nashova rovnováha. Diskriminační rovnováhy podobného typu a Nashova rovnováha existují i ve složitějších systémech, ve kterých se vytváří vztahy mezi oblastmi, v nichž existují efektivní konkurenční tlaky, a oblastmi, v nichž jsou konkurenční tlaky omezeny, a kdy existují možnosti meziorganizační migrace. Obecně lze tedy říci, že důkaz existence a demonstrování možnosti výpočtu Nashovy rovnováhy v elementárním redistribučním systému je klíčem k identifikaci, popisu a případně i výpočtu (když budeme kvantifikovat parametry systému) Nashovy rovnováhy složitějších redistribučních systémech. Lze dát obecnou metodiku analýzy vlivů různých faktorů na posun jednotlivých typů rovnováhy. Pokud bude mít systém více hráčů, bude větší počet bodů diskriminační rovnováhy a jedna Nashova rovnováha. Uvážení každého z těchto faktorů vede k nastolení dalších otázek, např.: Pokud se bude systém nacházet v konkurenčním prostředí, budou mít jak diskriminační rovnováhy, tak i Nashova rovnováha tendenci posouvat se k rozdělení podle výkonnosti hráčů. Zde ovšem vyvstane další otázka. Co brání tomu, aby vliv konkurence vedl k rozdělení přesně podle výkonnosti hráčů, tj. 6:4:2? Co umožňuje uchovat i v systému vystavenému konkurenci určité prvky redistribuce? Apod.

Pokud na uvedené otázky chceme odpovědět, musíme model elementárního systému vhodným způsobem rozšířit. A jak jsme si uvedli, toto rozšíření by mělo být co nejjednodušší, maximálně „úsporné“, „konzervativní“. Právě takové rozšíření totiž přibližuje model realitě.

Příklad rozšíření modelu - vliv meziorganizační migrace

Možnost meziorganizační migrace je jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují vývoj v redistribučních systémech. Má rozhodující vliv na získávání u uchování lidského kapitálu firem a dalších typů organizací.

Pro vytvoření příslušného modelu je důležité nalezení vhodného zjednodušení, které by bylo klíčem k přesnému popisu daného fenoménu. Ukázalo se, že nejvhodnějším zjednodušením je dát možnost meziorganizační migrace do přímé souvislosti s nejnižší výplatou, která musí být dána nejvýkonnějšímu hráči. Pak hráči vyjednávají o tom, jak si mezi sebe mohou prostřednictvím tvorby různých koalic rozdělit to, co je k dispozici. Takovýto pohled má rovněž nejbližší k reálné situaci. Je zřejmé, že se jedná o velmi „konzervativní“ úpravu, resp. o „úsporné“ rozšíření.

Matematicky to lze vyjádřit následujícím způsobem:

Pokud by nejvýkonnější hráč musel dostat větší odměnu než 1, např. a , přičemž parametr $0 < a < x_{\max}$ (největší hodnota, kterou může hráč A získat), pak získáváme rovnice:

$$a + y + z = 12 - \eta \cdot R(a; y - 4; z - 2)$$

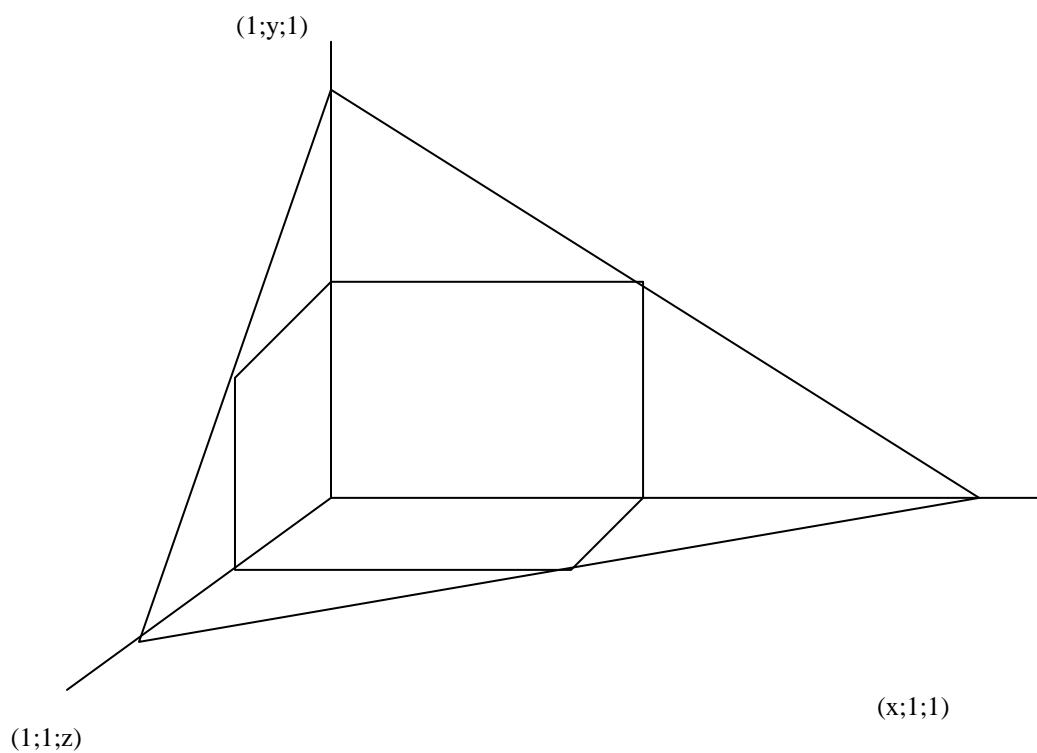
$$x + 1 + z = 12 - \eta \cdot R(x - 6; 3; z - 2)$$

$$x + y + 1 = 12 - \eta \cdot R(x - 6; y - 4; 1)$$

Metodologická poznámka:

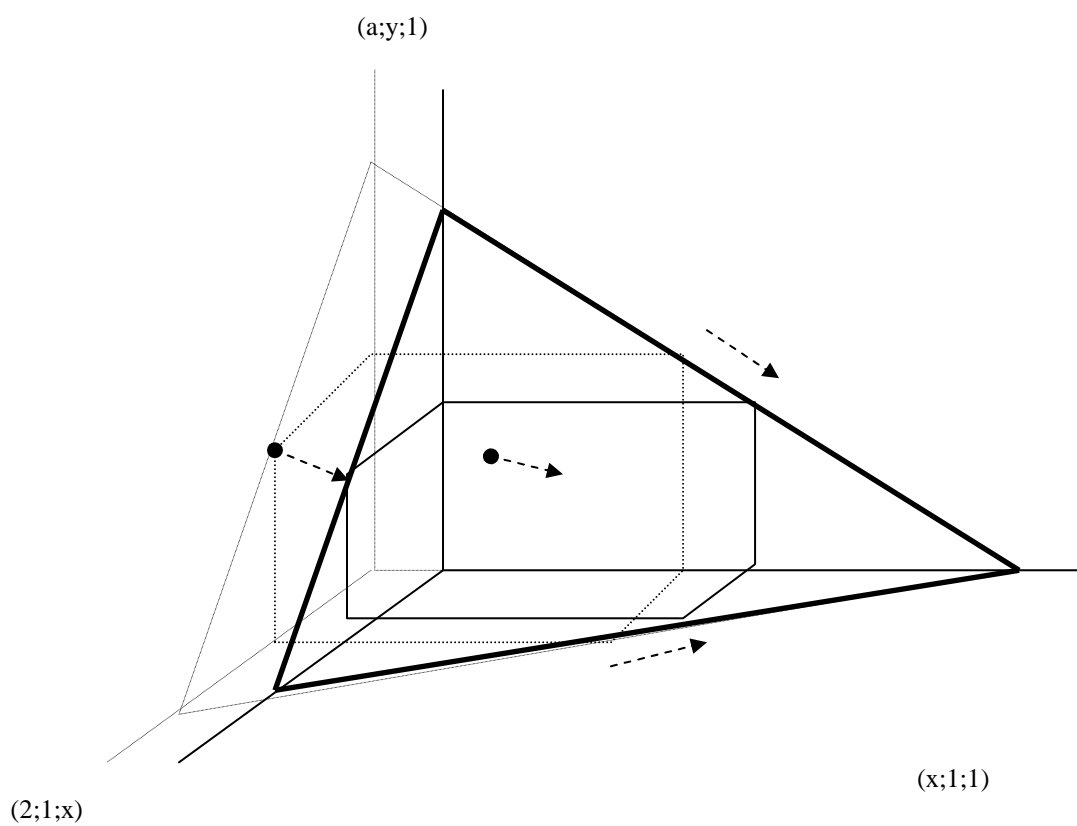
Všimněte si, že v daném případě opět můžeme hovořit o procesu dekódování, kdy kódem (klíčem k rozklíčování) se stává nejjednodušší možné (z intuitivního hlediska) vyjádření daného fenoménu (v našem případě meziorganizační migrace).

Graf 3: Rovnováha při vyjednávání formou podbízení ve zjednodušeném modelu:

Místo výpočtu pak můžeme využít názornou představu o tom, kam se jednotlivé typy rovnováhy posunou (viz graf 4):

Graf 4: Posun diskriminančních rovnováh a Nashovy ve zjednodušeném modelu:

Slabě přerušované je vyznačena původní situace, silně hranice posunuté redistribuční plochy při parametru a s osami souřadnic $(x;1;1)$, $(a;y;1)$ a $(2;1;z)$. Graficky je znázorněna podmínka diskriminačních rovnováh při vyjednávání s podbízením a šipkami posuny diskriminačních rovnováh a Nashovy rovnováhy.

Na grafické vyjádření posunů jednotlivých typů rovnováhy v tomto (tj. v případě uvažování vlivu meziorganizační migrace) a dalších případech si lze snadno zvyknout. Pro představu o tom, co se může i v mnohem složitějších případech odehrávat je cenným pomocníkem.

Podobně jako v případě vlivu konkurence na chování systému i zde vyvstávají otázky:

- Co brání tomu, aby parametr a nabyl hodnoty 6, tj. výplaty podle výkonnosti hráče?
- Může být za určitých podmínek hodnota výplaty hráče A ještě vyšší?
- Může působit vliv meziorganizační migrace i na posun nejnižší možné výplaty hráče B či hráče C ?

Dosud prezentované výsledky mají poměrně vysoce abstraktní podobu. Pokusme se nyní alespoň stručně naznačit způsob jejich aplikace. Jak jsme si již uvedli, hraje meziorganizační migrace klíčovou roli při nabytí a uchování lidského kapitálu firm a obdobných organizací. Využití výše prezentovaného modelu má několik poloh. Je to:

1. Identifikace vlivů podněcujících či naopak omezujících meziorganizační migraci. V tomto případě dáváme co nejúplnější a dobře strukturovaný výčet těchto vlivů a u každého z nich si můžeme udělat představu o tom, jaké důsledky bude mít na posuny jednotlivých typů rovnováhy.

2. Vytvoření matematického modelu odpovídajícího situaci v určité konkrétní firmě a porovnání modelu s realitou s cílem upřesnit nejdůležitější parametry modelu. V tomto případě doplňujeme abstraktní model formulací konkrétních otázek, které více či méně nepřímou identifikují to, zda zaměstnanci firmy (či organizace obdobného typu) uvažují či neuvažují o odchodu z firmy, jaké ohodnocení považují za přiměřené, zda se setkávají s diskriminací ze strany různých skupin uvnitř firmy apod. Při vyhodnocení odpovědí je námi prezentovaný model více než metodickou oporou.

3. Spojení této části teorie redistribučních systémů s dalšími - na současném stupni rozvoje této teorie jde zejména o spojení analýzy meziorganizační s rozбором vyjednávání v redistribučních systémech a s rozбором role křížových koalic mezi jednotlivými redistribučními systémy, které mají podobu sociálních sítí.

Model investování do pozice v redistribučním systému

Reálná hlasovací síla, resp. vliv hráčů na ovlivnění výsledku hry bývá různý. A to i v případě, že všichni mají formálně stejné (rovné) postavení. Různým způsobem se například prosazuje vliv majetku, výše příjmu či disponibilních prostředků na možnost ovlivnit tvorbu koalic a rozdělení výplat.

V případě, že existuje vliv příjmu na možnost ovlivnit výsledek hry (a tak tomu v praxi bývá téměř vždy), funguje vlastně zpětná vazba mezi výsledkem předcházející hry a parametry hry následující. Víme, že existence zpětné vazby má na chování jakéhokoli systému vždy značný dopad. Lze očekávat, že tak tomu bude i v případě redistribučních systémů. Jde o to najít vhodný model, který by tento jev popsal, tj. který by zachytil důsledky investování do pozice hráče v daném systému.

Řešení bývá vždy jednoduché a tak je tomu i v tomto případě. Opět hledáme nejjednodušší, tj. co nejvíce „úsporné“ či „konzervativní“ rozšíření systému. Vliv příjmu na ovlivnění výsledků hry (rozdělení výplat) v dalším kole (při tvorbě koalic a dosažení určité odměny v rámci koalice) můžeme chápat tak, že hráč použije část prostředků, kterými disponuje a které získal v předcházejícím kole, k tomu, aby zaplatil druhému hráči za to, že tento druhý hráč uplatní strategii požadovanou prvním hráčem. Velmi jednoduchý princip. Není však jednoduché jej operacionalizovat, mj. i s ohledem na nezbytný předpoklad jednoduchosti.

Jedním z problémů, se kterým se musíme vyrovnat, je např. otázka - jak zachytit modelovat problematiku možnosti dodržení či nedodržení dohody, tj. toho, že za odměnu odměněný hráč uplatní hráčem, který odměňuje, požadovanou strategii uplatní či naopak neuplatní? Můžeme uvažovat např. následující:

- Část prostředků může dát jeden hráč druhému předem a druhou část slíbit (v tom případě ovšem i odměňující hráč může dohodu o následné výplatě dodržet či nikoli).

- Hráč, který poruší dohodu, nemůže být vystaven jiné sankci než té, že se mu v dalších kolech již nebude věřit, resp. ostatní hráči od něj nebudou očekávat, že dohodu neporuší, pokud pro něj porušení dohody bude výhodné. (Tato ztráta důvěry pak může být chápána - v logice principu nákladů obětované příležitosti - jako cena za porušení dohody.)

Byla navržena tato pravidla:

1. Je dán nějaký výchozí stav (např. 3:2:1).
2. Každý se z toho, co má, může pokusit uplatit kohokoli jiného:
  - 2.1. Přímo, z částky, kterou aktuálně má.

2.2. A to i z částky, kterou získá při vyjednávání.

2.3. Příslibem výplaty po skončení kola.

3. Lze navrhnout jakoukoli dohodu týkající se rozdělení výplat a jakoukoli dohodu tohoto typu lze kdykoli porušit.

4. O tom, kdo dohodu neporuší, se předpokládá, že ji neporuší, dokud nějakou dohodu neporuší; o tom, kdo dohodu poruší, se předpokládá, že ji poruší, pokud to pro něj bude výhodné.

5. Po skončení každého kola každý dostane výplatu (a to např. 3 ten, kdo vytvořil koalici, inicioval její vznik, poskytl úplatu koaličnímu hráči; 2 koaliční hráč, ten, s kým byla koalice vytvořena; 1 hráč stojící mimo koalici).

6. V každém kole každý hráč spotřebuje určitou částku (např. 1).

7. Všichni hráči jsou informováni o všech krocích (výsledků vyjednávání, uzavření dohod, jejich porušení...) ostatních hráčů.

8. Každý z hráčů se snaží:

8.1. O to, aby se nedostal do stavu nouze.

8.2. Maximalizovat svou výplatu v dlouhodobém horizontu.

8.3. Maximalizovat součet výplat v jednotlivých kolech.

Příklady vývoje systémů

Ukažme si první kola v několika vybraných případech. A, B, C jsou jednotliví hráči. Jak si můžete povšimnout, vývoj v jednotlivých systémech není jednoznačně určen, má řadu alternativ.

Příklad 1: Uzavírání koalice vždy s nejhudším hráčem

<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>	
<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	(počáteční stav)
3(-3)	2	1(+3)	(A uplatil C k vytvoření koalice)
0(+3)	2(+1)	4(+2)	(výplaty na konci kola)
3(-1)	3(-1)	6(-1)	(spotřeba)
<u>2</u>	<u>2</u>	<u>5</u>	(počáteční stav v dalším kole)
2	2(+3)	5(-3)	(C uplatil B k vytvoření koalice)
2(+1)	5(+2)	2(+3)	(výplaty na konci kola)
3(-1)	7(-1)	5(-1)	(spotřeba)
<u>2</u>	<u>6</u>	<u>4</u>	(počáteční stav v dalším kole)
2(+5)	6(-5)	4	(B uplatil A k vytvoření koalice)
7(+2)	1(+3)	4(+1)	(výplaty na konci kola)
9(-1)	4(-1)	5(-1)	(spotřeba)
<u>8</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	(počáteční stav v dalším kole)

Příklad 2: Uzavírání koalice vždy s druhým nejbohatším hráčem

<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>	
<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	(počáteční stav)
3(-2)	2(+2)	1	(A uplatil B k vytvoření koalice)
1(+3)	4(+2)	1(+1)	(výplaty na konci kola)
4(-1)	6(-1)	2(-1)	(spotřeba)
<u>3</u>	<u>5</u>	<u>1</u>	(počáteční stav v dalším kole)
3(+2)	5(-2)	1	(B uplatil A k vytvoření koalice)
5(+2)	3(+3)	1(+1)	(výplaty na konci kola)
7(-1)	6(-1)	2(-1)	(spotřeba)
<u>6</u>	<u>5</u>	<u>1</u>	(počáteční stav v dalším kole)
6(-2)	5(+2)	1	(A uplatil B k vytvoření koalice)
4(+3)	7(+2)	1(+1)	(výplaty na konci kola)
7(-1)	9(-1)	2(-1)	(spotřeba)
<u>6</u>	<u>8</u>	<u>1</u>	(počáteční stav v dalším kole)

Příklad 3: Hráč C deklaruje, že se nechá koupit za 1

<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	(počáteční stav)
3	2(-1)	1(+1)	(B uplatil C k vytvoření koalice, protože to byla jediná jeho šance)
3(+1)		1(+3)	2(+2) (výplaty na konci kola)
4(-1)	4(-1)	4(-1)	(spotřeba)
<u>3</u>	<u>3</u>	<u>3</u>	(počáteční stav v dalším kole)

.....

(A to je hodně zajímavý výsledek.)

Příklad 4: Využití získaných prostředků ke koupení jiného hráče

A   B   C

<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	(počáteční stav)
3(-3)	2	1(+3)	(A uplatil C k vytvoření koalice)
0	2(+1)	4(-1)	(C využil disponibilní prostředky a uplatil B)
0(+1)		3(+2)	3(+3) (výplaty na konci kola)
1(-1)	5(-1)	6(-1)	(spotřeba)
<u>0</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	(počáteční stav v dalším kole)

.....

Příklad 5: Hráč C deklaruje, že vytvoří koalici s kterýmikoli hráčem, který mu slíbí, že po skončení hry se s ním o dosažený výsledek rozdělí a bude požadovat 1 z jeho výplaty, hráč B na tuto dohodu přistoupí a dodrží ji

A   B   C

<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	(počáteční stav)
3(+1)		2(+3)	1(+2) (výplaty na konci kola)
4	5(-1)	3(+1)	(dodržení slibu - hráč B dá hráči C 1)
4(-1)	4(-1)	4(-1)	(spotřeba)
<u>3</u>	<u>3</u>	<u>3</u>	(počáteční stav v dalším kole)

.....

Příklad 5.1: Hráč C deklaruje, že vytvoří koalici s kterýmikoli hráčem, který mu slíbí, že po skončení hry se s ním o dosažený výsledek rozdělí a bude požadovat 1 z jeho výplaty, hráč B na tuto dohodu přistoupí a nedodrží ji

A   B   C

<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	(počáteční stav)
3(+1)		2(+3)	1(+2) (výplaty na konci kola)
4(-1)	5*(-1)	3(-1)	(spotřeba - slib dodržen nebyl, koalice A, C má nyní přednost)
<u>3</u>	<u>4*</u>	<u>2</u>	(počáteční stav v dalším kole)
3(+3)		4*(+1)	2(+2) (výplaty na konci kola, A nabídl koalici C s výplatou 1 ex post)
6(-1)	5*	4(+1)	(dodržení slibu hráčem A)
5(-1)	5*(-1)	5(-1)	(spotřeba)
<u>4</u>	<u>4*</u>	<u>4</u>	(počáteční stav v dalším kole)

.....

Uvedme si ještě jeden příklad. 28.1.2008 byla hra výše uvedeného typu poprvé hrána na veřejnosti v rámci Teoretického semináře EPS-SI. Přítomní se rozdělili na tři skupiny, každá se identifikovala s jedním z hráčů a navrhovali reakce na výsledky rozhodnutí ostatních. Průběh byl následující:

Příklad: Hra poprvé hraná veřejně 28.1.2008

A	B	C	
<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	(počáteční stav)
3(-2)	2	1(+2)	A nabídl C 2, B nereagoval, C přijal
1(+3)		2(+1)	3(+2) výplaty v daném kole
4(-1)	3(-1)	5(-1)	spotřeba
<u>3</u>	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>počáteční stav v dalším kole</u>
C nabízí B 1			
A nabízí C 1			
B nepřijímá, požaduje od C2			
C nepřijímá, nabízí A 1			
A je ochoten přijmout			
B nereaguje			
3(+1)	2	4(-1)	
4(+2)		2(+1)	3(+3) výplaty v daném kole
6(-1)	3(-1)	6(-1)	spotřeba
<u>5</u>	<u>2</u>	<u>5</u>	<u>počáteční stav v dalším kole</u>
A nabízí 2 z výsledku hráči C			
B nabízí 1 hráči C			
C přijímá nabídku 2 z výsledku od A			
5(+3)		2(+1)	5(+2) výplaty v daném kole
8(-1)	3(-1)	7(-1)	spotřeba
<u>7</u>	<u>2</u>	<u>6</u>	<u>počáteční stav v dalším kole</u>
7(-2)	2	6(+2)	A dodržel dohodu
5	2	8	

Při této hře se mj. ukázala nezbytnost precizovat vymezení postupu při vyjednávání.

Shrnutí dílčích poznatků a co z nich vyplývá:

Možností, které má každý hráč, je značné množství. Konkrétně:

1. Zvolit zda bude nabízet, či čekat nabídku.
2. Dát nabídku jednomu či druhému z hráčů.
3. Přijmout nabídku od jednoho či druhého hráče.
4. Dát nabídku ve výši do disponibilních prostředků.
5. Zavázat se k výplatě z výnosu v dalším kole do výše disponibilních prostředků.
(4. a 5. může být kombinováno.)
6. Deklarovat hranici, která je pro něj dostatečná k vytvoření koalice.
7. Dodržet či nedodržet závazek.
8. Použít vyjednané a získané prostředky v daném kole při vyjednávání ještě v tomto kole.
9. Použít vyjednané a získané prostředky přislíbené v dalším kole při vyjednávání ještě v daném kole.

Otázkou je zda, se jedná o plný výčet relevantních strategií. Při vyjednávání v daném (aktuálním) kole mohou být přislíbeny prostředky získané v kterémkoli budoucím kole. Částka přislíbených prostředků nemusí být dána taxativně, ale například nějak definovaným procentem z výnosu. Hráč také může volit různé strategie, jak reagovat na nedodržení dohody, resp. jak vyhodnocovat důvěryhodnost ostatních hráčů.

Zdaleka ne všechny tyto další strategie však mohou být relevantní v tom smyslu, že by mohly mít nějaké důsledky na hledání optimálních strategií. Na druhé straně je potřeba uvědomovat si skutečnost, že kombinací všech strategií je obrovské množství a že ani s využitím počítačové techniky není snadné všechny "prohlédnout".